

ปัญหาในการดำเนินงานและผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับจากการผูกปื้

การศึกษาในบทนี้มุ่งพิจารณาในสองส่วนคือ ในส่วนแรกมุ่งสะท้อนปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินงานซึ่งมีเหตุมาจากการปฏิบัติราชการของข้าราชการและเหตุมาจากคนจีนซึ่งมีส่วนให้การจัดการเกิดความยุ่งยาก สำหรับส่วนที่สองมุ่งชี้ให้เห็นผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการผูกปื้

ปัญหาในการดำเนินการ

การผูกปื้ในแต่ละคราวมีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นเสมอ ซึ่งทั้งนี้มักเป็นเหตุมาจากการปฏิบัติราชการของข้าราชการ และปัญหาที่เกิดจากคนจีนซึ่งบางกรณีทำให้ต้องยุ่งเกี่ยวกับกงสุลต่างประเทศ โดยอาจประมวลข้อพิจารณาได้ดังนี้

ก. ข้อบกพร่องและข้อขัดข้องในการปฏิบัติราชการ

การจัดการผูกปื้โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการแต่งตั้งข้าหลวงออกไปจัดการผูกปื้ตามเมืองต่าง ๆ จัดได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากถึงความบกพร่องในการผูกปื้เพราะเป็นระยะเวลาที่ไม่มีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน และมีหลายหน่วยงานร่วมจัดการ ปัญหาต่างๆ มีหลายลักษณะดังนี้

๑. ข้าหลวงมอบให้บุคคลอื่นไปจัดการผูกปื้แทนคน

ตามข้อกำหนดการผูกปื้ต้องกระทำต่อหน้าข้าหลวงสำหรับเมืองที่มีการส่งข้าหลวงออกไป หรือกระทำต่อหน้าเจ้าเมืองสำหรับเมืองที่มอบให้เจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการเมืองดำเนินการเอง โดยห้ามข้าหลวงและเจ้าเมืองมอบปื้และใบเสร็จให้แก่บุคคลอื่นไปดำเนินการแทนคน ข้อกำหนดเช่นนี้ย่อมหมายถึงว่า ข้าหลวงต้องออกไปจัดการหรืออำนวยการผูกปื้ด้วยตนเอง แต่ในทางปฏิบัตินี้ข้าหลวงบางคนไม่ได้ออกไปจัดการเอง และมอบให้ผู้อื่นเป็นต้นว่า ผู้ว่าราชการเมืองหรือกรมการที่ตนชอบพอ

หรืออาจให้เสมียนแทนของคนที่บางครั้งก็เป็นคนจีนออกไปดำเนินการแทน^๑ อย่างไรก็ตาม ปัญหาในส่วนนี้จะถือเป็นความผิดของข้าหลวงเสียทีเดียวไม่ได้ เพราะข้าหลวงบางคนได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้จัดการผูกปี้หลายเมืองด้วยกัน อันยอมทำให้ข้อกำหนดและข้อห้ามข้างต้นเป็นเรื่องยากที่จะปฏิบัติ มิฉะนั้นการจัดการผูกปี้ย่อมไม่ทั่วถึงเพราะต้องรอกะทำต่อหน้าข้าหลวงหรือเจ้าเมืองเท่านั้น

การมอบให้ผู้อื่นออกไปจัดการผูกปี้แทนคนนี้ ข้าหลวงมักมอบหวัง เชือกที่มีปี้ประทับตราให้ผู้อื่นไปแจกคนจีน แล้วให้คนจีนนำเงินไปเสียและรับใบเสร็จจากข้าหลวงหรือกรมการในภายหลัง กล่าวคือ "การผูกปี้ข้าหลวงกรมการมักเอาครั้งมาปิค เชือกเป็นห่วงข้อมือ เอาตราประทับประจำครั้งแล้วแบ่งให้กรมการเสมียนเที่ยวแจกเงินแล้วให้เงินมาเสียเงินค่าปี้ต่อข้าหลวงกรมการ ๆ จึงให้ตัวฎีกาพิมพ์แก่เงินคั้งนี้มากเมือง"^๒ การมอบหวังปี้สำเร็จให้ตัวแทนออกไปจัดการในลักษณะข้างต้นย่อมมีผลเสียต่อหลักการผูกปี้ที่ประสงค์ให้ห่วงปี้ข้อมือเป็นเครื่องหมายแสดงการเสียเงิน และยังเป็นการผิดในวิธีการผูกปี้เพราะการทำห่วงปี้สำเร็จย่อมต้องทำห่วง เชือกให้มีขนาดกว้างพอที่มือจะสอดเข้าไปได้ เมื่อห่วงปี้มีขนาดไม่พอก็กับข้อมือก็ย่อมเป็นการง่ายที่จะถอดห่วงปี้ไปให้คนอื่นใช้แทนได้ นอกจากนี้ตัวแทนบางคนได้หลอกลวงคนจีนจนมีการฟ้องร้องเกิดขึ้น ดังกรณีการผูกปี้คราว พ.ศ. ๒๔๒๒ ที่เมืองปทุมธานี ผู้ที่ออกไปจัดการผูกปี้แทนข้าหลวงได้เรียกเก็บเงินจากคนจีนเพียง ๒ บาทและไม่มอบใบเสร็จให้โดยอ้างว่ามีกำหนดให้คนจีนเมืองนี้เสียเงินเพียง ๒ บาทและไม่ต้องมีใบเสร็จ^๓

^๑ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๑ มจ. อลังการทูลพระเจ้าอนงยาเชอกรมหมื่นนราธิปประพันธพงศ., ๑๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๐.

^๒ หจข., ร.๕ กท.๒๒ ตอบเมืองปทุมธานีว่าควยเสมียนผูกปี้เงินเรียกเอาเงินไม่ให้ฎีกา จ.ศ. ๑๒๔๑, หน้า ๑๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการมอบให้ผู้อื่นออกไปจัดการผูกปิ่นแทนที่สำคัญคือ จำนวนเงินได้จากการผูกปิ่นบางเมืองลดต่ำลง บางเมืองเก็บเงินไม่ได้เลย และบางเมืองถึงกำหนดการผูกปิ่นคราวใหม่แล้วเงินได้จำนวนเดิมก็ยังไม่วางใจให้ส่วนกลางทราบว่ามีมากน้อยเท่าใด

๒. ข้าหลวงบางคนมีงานซ้ำซ้อนหรือทำการไม่ตลอด

ข้อบกพร่องในการปฏิบัติราชการอีกประการหนึ่งคือ ข้าหลวงบางคนมีงานซ้ำซ้อน อันมีผลให้การจัดการผูกปิ่นในบางเมืองต้องล่าช้าออกไป ดังกรณีการผูกปิ่นคราว พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจมนไชยภูษาเป็นข้าหลวงผูกปิ่นเมืองเพชรบุรี ปรานบุรี และประจวบคีรีขันธ์ แต่ไม่ทันที่ข้าหลวงจะนำท้องตราออกไปจัดการผูกปิ่นก็ต้องออกไปราชการในกองชำระโจรผู้ร้ายของพระเจ้านองยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตตามคำสั่ง ทำให้การผูกปิ่นในสามเมืองดังกล่าวไม่อาจดำเนินการได้ และต้องมีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้บุคคลอื่นเป็นข้าหลวงแทน^๒

นอกจากนี้ผลประโยชน์ที่ข้าหลวงได้รับในการผูกปิ่นคือ ค่าธรรมเนียมและส่วนลดเมื่อจัดเก็บเงินได้มากกว่าคราวก่อนมีส่วนกำหนดการทำงาน of ข้าหลวงด้วย โดยเฉพาะเงินค่าธรรมเนียม เพราะเงินค่าใช้จ่ายในการผูกปิ่นเช่น ค่าเดินทาง ค่าเบี้ยเลี้ยงของผู้ที่ไปช่วยรวมอยู่ในค่าธรรมเนียมที่ได้รับ ดังนั้นการผูกปิ่นในบางเมืองข้าหลวงจึงไม่อยู่ทำการให้ตลอดเพราะเห็นว่าผลประโยชน์ที่ตนได้รับไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายที่เสียไป ซึ่งบางครั้งก็เป็นความบกพร่องของข้าหลวงเองที่จัดการเกี่ยวกับพาหนะให้ใหญ่โตเกินความจำเป็น ดังที่เห็นความเห็นว่า

^๑ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๑ มจ. อสังการทูตพระเจ้านองยาเธอ
กรมหมื่นนราธิปประพัทธ์พงศ์, ๑๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๐.

^๒ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๑ พระเจ้านองยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพัทธ์-
พงศ์ทูตพระเจ้านองยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต, ๘ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๐.

ส่วนหัวเมือง ชาห์หลวงบางคนร้องว่าขาดทุน เพราะชาห์หลวงจับพานะไปทำการใหญ่โตเกินไปและมักไม่ไปอยู่จนสิ้นกำหนด ควายนวล่ายาก ทำให้ขาดผลประโยชน์แผ่นดิน ... ชาห์หลวงบางคนไม่ไปอยู่จนสิ้นกำหนดเพราะเบื้องต้นมีคนมาผูกมาก ตอนปลายมีคนมาผูกน้อย โคตธรรมเนียมน้อยก็กลับ^๑

๓. ชาห์หลวงดำเนินการนอกเหนือข้อกำหนด

การปฏิบัติราชการที่นำไปสู่ความยุ่งยากอีกประการหนึ่งคือ การปฏิบัติงานนอกเหนือข้อกำหนด อันก่อให้เกิดความเลื่อมล้ำระหว่างคนจีนที่อยู่อาศัยต่างเมืองกัน และก่อให้เกิดการร้องเรียนตามมา ดังกรณีที่พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์มีคำสั่งให้ผูกปีเฉพาะจีนนอกหรือจีนอพยพที่อยู่ในเมืองจันทบุรี ระยะเวลา และตราค ส่วนลูกหลานจีนในเมืองนั้นให้เสียค่าราชการเป็นเงิน ๗ บาท ๒ สลึง และรับหนังสือเป็นเลขด้วยคงเมือง ซึ่งก็คือการเป็นคนในระบบไพร่ พวกลูกหลานจีนไม่ยินยอมปฏิบัติตามคำสั่งโดย "บางคนอ้างว่ามีเจ้ามีนายอยู่ ณ กรุงเทพฯ ... บางคนว่าบิดามารดาเป็นจีนผูกปี จะขอผูกตามบิดามารดาบ้าง"^๒ ประกอบกับการผูกปีเมืองอื่น ๆ ยังดำเนินการตามข้อกำหนดเดิม ลูกหลานจีนบางพวกจึงมีจดหมายร้องเรียนเพื่อให้มีการเรียกเก็บภาษีเหมือนกับคนจีนเมืองอื่น ๆ ดังนี้

ด้วยเดิมบิดาข้าพระพุทธเจ้าเป็นจีนนอก เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารท่ามาหาเลี้ยงชีวิต ได้ประกอบการค้าขายทางเรือบาง ท่าเรือฟริกไทบาง แลส่วนบางชาพระพุทธเจ้าเป็นคนเกิดในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้รับทำการค้าขายซึ่งบิดาได้ประพฤติมา แลได้ผูกปีเสียค่าราชการมาทุกจำนวน ครั้นณปีรกาสปีตศกนี้ ทานชาห์หลวงตั้งกองออกไปผูกปี ณ เมืองจันทบุรี พวกชา-

^๑ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์กราบทูลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี (ผู้สำเร็จราชการ) ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕.

^๒ หจข., ร.๕ พศ. ๒๓ ผู้ว่าราชการเมืองตราด ชาห์หลวงคลังสินค้า ชาห์หลวงกรมท่าทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทววงษ์วิโรปการผู้สำเร็จราชการกรมท่า จ.ศ. ๑๒๔๗, หน้า ๑๗๕.

พระพุทธเจ้าก็จะขอเข้าไปผูกปิตามธรรมเนียม ท่านข้าหลวงไม่ยอมให้ผูกปิต
ว่ามีทองคำไปรศเกล้าฯ วาบุตรจีนหลานจีนที่มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่
ที่เมืองจันทบุรี เมืองตราด เมืองระยอง สามหัวเมืองนี้ จะให้รับหนังสือ
เป็นเลขช่วยคงเมือง เสียเงินการราชการปีละ $\frac{๑๒}{๑๐๐}$ ทุก ๆ ปีไป
ถ้าไม่เสียเงินให้จะเอามาชำระการปีละเดือน ถ้าไม่ยอมก็จะเอาขังตัว
ใหม่ประกันจึงจะปล่อยแลถึงจะไปผูกปิตแห่งใดก็จะให้ตีขี้ทิ้งเสีย พวกบุตร
จีนหลานจีนที่ถูกขังก็มีบ้างแล้ว พวกเขาพระพุทธเจ้าจึงคิดคิดพร้อมใจกันมีความ
สงสัยว่าทำไมจึงจะเอภาจะไม่ไหวบุตรจีนผูกปิตแต่สามหัวเมืองเท่านั้น หัวเมือง
ท่าชายทะเลอื่น ๆ ทั้งวันออกศวันตกก็มีอีกหลายหัวเมือง พวกจีนหลานผูกปิต
ใดไม่คงเป็นเลขช่วยคงเมืองซึ่งเป็นภาระไม่เสมอหน้ากัน พวกเขาพระพุทธเจ้า
ยังมีความสงสัยนักควยพวกเขาพระพุทธเจ้าใดต้องการทำอะไรแลเค็นเรือไปมา
ค้าขายใดเสียภาษีอากรตามพระราชกำหนดกฎหมายอยู่เสมอยังไม่มีความนึก
สิ่งใดเลย พวกเขาพระพุทธเจ้าจึงคิดหลบหนีเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อจะ
สืบข่าวให้ใดความซัดเจนก็ไมใดความว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มีใบบุตร
จีนผูกปิตแลเกษเป็นเลขช่วยคงเมืองไม จะมีแต่หัวเมืองจันทบุรีที่บานชาหลวง
ผูกปิตจะเอาพวกเขาพระพุทธเจ้าเป็นเลขคงเมืองให้เสียเงินการราชการปีละ
 $\frac{๑๒}{๑๐๐}$ ท่านจึงคิดพร้อมใจกันบังอาจทำเรื่องรารองทุกขเหตุเกล้าฯ ถวาย
ขอพระเมตตากรุณาของใดฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นที่พึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้ง
ถิ่นไปท่ามาหากินที่อื่นก็มีความอาลัยถึงไรนา เรือสวนซึ่งใดคนสร้างไวชานาน
แล้ว ข้าพระพุทธเจ้ามิใดตั้งใจฝ่าฝืนต่อทองคำหามีใด แต่จะโปรดเกล้าฯ
ไมให้บุตรจีนหลานจีนผูกปิตจะให้เป็นเลขคงเมือง เสียเงินการราชการปีละ
 $\frac{๑๒}{๑๐๐}$ แลขอพระราชทานให้กันไปทั่วกันทุกบ้านทุกเมืองจะใดไม่เป็น
ความทุรอนเสียใจของพวกเขาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งใดเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
กนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสมอหน้ากัน

๔. ปัญหาเกี่ยวกับการส่งเงิน

ในการผูกปิตแต่ละคราว แม้จะมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการส่งเงินเป็นงวด ๆ
เอาไว้ แต่ในทางปฏิบัตินั้นพบว่าการผูกปิตแต่ละคราวมีเงินค้างอยู่เสมอ โดยเฉพาะ
ในเขตหัวเมือง ข้าราชการบางคนนำเงินไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว เช่น การผูกปิตคราว

^๑ หจข., ร.๕ พศ.๒๓ จีนผูกกับพวกบุตรรองเรียนพระเจ้านองยาเธอ
กรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ จ.ศ. ๑๒๘๗, หน้า ๑๗๕-๑๗๗.

พ.ศ. ๒๔๓๔ จมื่นจงภักดิ์องค์ขวาข้าหลวงจัดการผูกปีเมืองชลบุรี บางลุ่ม พนสนิม
จัดเก็บเงินได้ ๔,๕๔๘ บาท แล้วนำเอาเงินไปใช้สร้างห้องแถวหน้าบ้านคนเสีย
๒,๕๖๐ บาท และนำไปไว้ในกรอื่น ๆ อีก ๑,๓๒๘ บาท ตลอดทั้งยังอยู่ที่ผู้อื่นอีก
๒๐๐ บาท^๑ กรณีเงินค้ำส่งนี้ปรากฏว่าบางเมืองแม้จะมีการผูกปีคราวใหม่ก็เป็น
ครั้งที่สามแล้ว เงินค่าแรงผูกปีคราวแรกก็ยังคงค้างอยู่ เช่น ในคราวผูกปี พ.ศ. ๒๔๒๒
ได้มีการทวงถามเงินค้ำผูกปีเมืองอะเชิงเทราและพนมสารคามตั้งแต่คราวผูกปี พ.ศ.
๒๔๑๖ และ ๒๔๑๕^๒

การแก้ปัญหาเกี่ยวกับเงินค้ำส่งในระยะก่อนการปฏิรูปดูเหมือนทางราชการ
จะไม่จริงจังกับปัญหานี้มากนัก ดังกรณีเงินค้ำผูกปีเมืองพิชัยคราว พ.ศ. ๒๔๒๕ ได้
มีการทวงถามเงินค้ำจากภรรยาพระยาพิไชยในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ เพราะพระยาพิไชย
ไม่อยู่ไปราชการสงครามที่เมืองพวน^๓ แต่ก็ยังไม่ได้รับเงิน ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๐
ได้มีคำสั่งให้ยกเลิกการทวงถามเงินค้ำจำนวนนี้เพราะมรณกรรมของพระยาพิไชย
และยังให้ "ขุดเลี้ยงภรรยาพระยาพิไชยให้เป็นข้าราชการ รับพระราชทานเบี้ยหวัด
เงินเบี้ยเลี้ยงตามสมควร"^๔ อีก แม้ในกรณีการประพาศมีขอบจนกระทั่งมีการร้องเรียน
เกิดขึ้นก็ไม่ได้พิจารณาลงโทษผู้กระทำผิด และยังให้ยกเลิกข้อร้องเรียนดังกล่าว โดย

^๑ หจข., ร.๕ ก.๒๒.๑/๓ พระเจ้าอนงยาเซอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์-
พงศ์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ๒๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๑.

^๒ หจข., ร.๕ มท.๑๖ สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาวิเสศพิไชย
กรมการเมืองฉะเชิงเทรา จ.ศ. ๑๒๔๑, หน้า ๑๔๓.

^๓ หจข., ร.๕ มท.๒๘ สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาอุตรการ-
โกศลผู้รักษาเมืองกรมการเมืองพิไชย จ.ศ. ๑๒๔๗, หน้า ๓๒๑.

^๔ หจข., ร.๕ มท.๒๓ สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงกรมการเมืองพิไชย
จ.ศ. ๑๒๔๕, หน้า ๑๒๑.

พิจารณาแต่เพียงว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยและการผูกปี้ก็ยุติลงแล้ว ดังกรณีการผูกปี้
ราคา ๒ บาทโดยไม่มอบใบเสร็จให้ที่เมืองปทุมธานี รัชกาลที่ ๕ ทรงพิจารณาว่า
"ความเรื่องนี้เป็นการเล็กน้อย การผูกปี้ก็เลิกแล้ว ให้ความขุนสวัสดิ์โกศาข้าหลวง
นายเทพ] กับเงินมีชื่อเลิกแล้วแก่กัน"^๑
นายเปลี่ยน

การส่งเงินล่าช้านี้ แม้ในระหว่างที่มีการปฏิรูปการภาษีอากรแล้วก็ยังพบเสมอ ๆ
ว่า ในปีที่ไม่มีการผูกปี้ก็ยังมีเงินได้จากการผูกปี้ปรากฏอยู่ในเงินรายได้ด้วย ดังจะเห็น
ได้ในตารางของหัวข้อต่อไป

๕. การผูกปี้มีผลกระทบต่อรายได้ท่านอื่น

ในช่วงเวลาที่สองของการผูกปี้เป็นช่วงเวลาที่มีการตรวจจับเงินที่ยังไม่ได้
เสียค่าแรงผูกปี้ ซึ่งแต่เดิมมาการตรวจจับปี้มีเฉพาะเวลากลางวัน ครั้นในคราวผูกปี้
พ.ศ. ๒๔๔๓ ในเขตมณฑลกรุงเทพฯ ได้เริ่มมีการตรวจจับในเวลากลางคืนด้วยอีก
โดยเจ้าพนักงานเข้าตรวจตามโรงยาฝิ่น โรงบ่อนเบี้ย และโรงหวย ตลอดจนทั้งคนจีน
ที่สัญจรไปมาเป็นต้นว่าในรถม้า ทำให้คนจีนพากันตื่นกลัวเพราะไม่ได้พกใบเสร็จเสีย
ค่าแรงผูกปี้ไปด้วยเนื่องจากไม่เคยมีการตรวจจับในเวลากลางคืนมาก่อน^๒ การตรวจ
จับกลางคืนมีผลให้จำนวนคนจีนที่ไปเสพพอบายมุขตามสถานที่ต่าง ๆ ลดลง อันเป็นเหตุ
ให้รายได้ของเจ้าภาษีนายอากรที่ประกอบการค้านี้ลดลงตามไปด้วย ดังกรณีรายได้
โรงยาฝิ่น หลวงอภัยวานิชร้องเรียนเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า "พลตระเวนไปตรวจ
คนจีนผูกปี้ขอมือเงินเวลากลางคืนตาม ... โรงขายยาฝิ่นบ่อย พวกจีนที่เคยมาสูบยาฝิ่น

^๑ หจข., ร.๕ กท.๒๐ ตอบเมืองปทุมธานีว่าควยเสมีयरผูกปี้เงินเรียก
เอาเงินไม่ให้ฎีกา จ.ศ. ๑๒๔๑, หน้า ๑๗.

^๒ หจข., ร.๕ น.ศ.๘/๒ รัชกาลที่ ๕ มีไปยังพระเจ้านั่งงยาเธอ
กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์, ๑๘ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๕.

ก็มีความตกใจกลัวไม่อาจที่จะมาสูบยาฝิ่น ๆ ก็ขายขาดตกไปมาก ... "๑ เมื่อมีผู้ร้องเรียนเพิ่มขึ้นอีก รัชกาลที่ ๕ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกการตรวจจับในเวลา กลางคืนเสีย^๒ เพราะพิจารณาว่าเป็นการกระทบกระเทือนรายได้ค่านอื่น การเลิกตรวจกลางคืนนี้ทำให้รายได้จากการผูกปัดลดลง ดังความในรายงานการผูกปัดกล่าวไว้ว่า

ครั้นวันที่ ๒๒ ธันวาคม เจ้าภาชีนายอกรบ่อนเบี้ย ฝิ่นแลหวย พวกนี้ร้องว่า การตรวจเช่นนี้ทำให้ผลประโยชน์เงินโคของเขาคงตกไปเป็นอันมาก แลใครรับคำสั่งให้เลิกการตรวจเวลากลางคืน ถึงกระนั้นก็ยังมีการตรวจแบบเดียวกัน ในเวลากลางวันอยู่เสมอ แต่การตรวจกลางวันนั้นสูงกลางคืนไม่ได้ ทำเงินโคตกไปมาก คือเงินเคยโคเมื่อตรวจอยู่นั้น ราวอาทิตย์ละ ๓,๐๐๐ บาท ครั้นอยู่คนเดียวเงินตกไปอาทิตย์ละ ๒,๐๐๐ บาท หรือ ๕๐๐ คนเสก ... แต่การที่ยอมให้เงินขาดไปนี้ ก็เพราะจะให้เป็นที่พอใจแก่เจ้าภาชีนายอกรบ่อนเบี้ย แลคิดว่า จะโคทางอื่นมากกว่า^๓

กรณีการงดตรวจจับในเวลากลางคืน ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่าเจ้าพนักงานไม่อาจปฏิบัติ^{งาน}ได้เต็มกำลังเพื่อให้การผูกปัดเป็นไปอย่างทั่วถึงแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าทางราชการไม่ถือว่าเงินรายได้จากการผูกปัดเป็นรายได้สำคัญ ติดกับรายได้จากฝิ่น บ่อนเบี้ย และหวยค้าย

^๑ หจข., ร.๕ น.๗.๙/๒ หลวงอภัยวานิชถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาล ๒๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๙.

^๒ หจข., ร.๕ น.๗.๙/๒ รัชกาลที่ ๕ มีไปยังพระเจ้านองยาเธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ, ๑๙ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๙.

^๓ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๗ รายงานการเก็บเงินค่าแรงผูกปัดข้อมือเงิน ในมณฑลกรุงเทพฯ ร.ศ. ๑๑๙, หน้า ๗.

ข. ปัญหาที่เกิดจากคนจีน

นอกจากข้อบกพร่องและข้อขัดข้องในการปฏิบัติราชการของข้าราชการแล้ว คนจีนก็มีส่วนสร้างปัญหาและความยุ่งยากในการจัดการผูกปี้ด้วย โดยอาจพิจารณาได้ ดังนี้

๑. ปฏิกริยาทั่วไปของคนจีนที่มีต่อการผูกปี้

การผูกปี้โดยทั่วไปดูเหมือนคนจีนไม่ค่อยพอใจนัก โดยเฉพาะกับการมีผูกไว้ที่ข้อมือ ดังที่นายอิริก เซ็นเย ลอซัน ผู้บังคับการกรมการกงตระเวน มีความเห็นว่า "วิธีที่ผูกปี้อย่างเกิมนั้นไม่ดี กระทำให้เป็นที่เคียดแค้นอย่างยิ่ง เชือกที่ผูกรอบข้อมือนั้นไม่เป็นที่พอใจแก่พวกจีน กุณาเกลียดคดทั้งไม่มีใครจะทราบได้ว่าผู้ใดได้เสียเงินค่าผูกปี้แล้ว และผู้ใดยังไม่ได้เสีย"^๑ ความไม่พอใจนั้นนอกจากความรู้สึกน่าเกลียดคดแล้ว น่าเชื่อได้ว่าปี้ที่ข้อมือคงสร้างความรำคาญด้วย เพราะคนจีนต้องคอยระวังไม่ให้ปี้ที่ข้อมือแตกสลายหรือสูญหาย ซึ่งเป็นการลำบากสำหรับคนจีนที่ส่วนใหญ่ทำงานหนัก อันยอมทำให้ปี้แตกสลายหรือสูญหายได้ง่าย และเมื่อปี้แตกสลายหรือสูญหายก็ต้องเสียเงินค่าธรรมเนียมปี้ใหม่อีก ความรู้สึกน่าเกลียดคดที่มีปี้ผูกที่ข้อมือนั้นทำให้คนจีนบางพวกเช่นพ่อค้าหรือผู้ที่มิฐานะทางการเงินก็แสดงความไม่พอใจ เพราะรู้สึกเป็นการเสื่อมเกียรติ หรือบางพวกมีความรู้สึกไม่พอใจมากขึ้นกว่านั้นคือ ไม่พอใจที่ต้องเสียเงินในลักษณะที่เงินนั้นเป็นเงินเสียแทนการเกณฑ์แรงงาน^๒ โดยเฉพาะเมื่อพวกนี้คิดเปรียบเทียบกับเงินในบังคับต่างประเทศที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียเงิน ดังกรณีพ่อค้าจีนจากเมืองหนองคายถูกจับ

^๑ หจข., ร.๕ น.๘๐.๑/๓ บันทึกข้อความของอิริก เซ็นเย ลอซัน ผู้บังคับการกรมการกงตระเวน ร.ศ. ๑๒๘.

^๒ หจข., ร.๕ ก.๑๓.๑/๕ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ทรงกราบทูล พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี, ๑๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๖.

ให้เสียค่าแรงผูกปี้ที่เมืองนครราชสีมา มีทัศนะว่า "เป็นที่อภัยศอกอวยแก่พองเงิน
ด้วยกัน เพราะว่าพวกพองเงินที่ไปเข้าขออำนาจฝรั่งเศษมาปกครองไม่ต้องผูกปี้
ส่วนเงินที่อยู่ในความปกครองของสยามต้องผูกปี้เป็นทีน้อยหน้าแก่กันดังนี้"^๑

การแก้ปัญหาเกี่ยวกับปฏิกริยาต่าง ๆ เหล่านี้ รัฐบาลได้มีการกำหนด
จำนวนเงินที่ต้องเสียประเภทที่ไม่ต้องผูกปี้ไว้ด้วย แต่ได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาคือ
เงินที่มีปี้ที่ขอมือมักตีปี้ทิ้ง ถือเพียงใบเสร็จไว้เท่านั้น การกำหนดค่าแรงผูกปี้ไว้
๒ อัครราชจึงมีส่วนทำให้การตรวจจับเงินยุ่งยากเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังกำหนดเงิน
"ช่วยราชการ"^๒ ในอัครราชที่สูงกว่าเงินผูกปี้ประเภทไม่ต้องผูกปี้ไว้สำหรับคนจีนที่
ไม่ประสงค์จะเสียเงินค่าแรงในอัครราชใด ๆ เมื่อเสียเงินช่วยราชการแล้วก็ได้รับ
การยกเว้นไม่ต้องเสียเงินค่าแรงผูกปี้^๓

๒. การหลีกเลี่ยงการผูกปี้

การหลีกเลี่ยงการผูกปี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นภาวะปกติที่เกิดขึ้นเสมอ โดย
เฉพาะในเขตที่มีคนจีนอาศัยอยู่มาก เช่น กรุงเทพฯ เพราะมีเงินจำนวนมากที่อยู่อาศัย
ไม่เป็นหลักแหล่ง อีกทั้งยังมีคนจีนที่ได้รับการยกเว้นด้วยเหตุต่าง ๆ กันอีกจำนวนไม่
น้อย การตรวจจับคนจีนที่ยังไม่ได้ผูกปี้ก็เป็นไปอย่างมีกำหนดเวลา ทำให้คนจีนอาจ
หลบซ่อนตัวไว้จนกว่าจะพ้นระยะเวลาการตรวจจับ

^๑ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์-
ศิลปาคมกราบทูลเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์, ๒๔ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๖.

^๒ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ พระเจ้าน้องยาเธอ หมื่นมหิศรราชหฤทัย
ทูลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี (ผู้สำเร็จราชการ) ๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

การหลบเลี่ยงหนี้ตั้งแต่เงินเลี้ยงค่านผูกปี้^๑ หลบหนีเข้าป่า^๒ เข้าเป็น
ลูกจ้างของคนในบังคับต่างชาติ ซึ่งโดยทั่วไปเจ้าหน้าที่มักต้องระวังในการตรวจจับ
ในที่ทำการของจีนพวกนี้ ด้วยเกรงว่าจะเกิดปัญหายุ่งยากกับกงสุลต่างชาติตามมา^๓
ตลอดแม้กระทั่งหลีกเลี่ยงด้วยการเดินทางออกนอกประเทศ ดังความที่หลวงวิสุทธิกร
โกศล กราบทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ให้ทรงทราบ ดังนี้

ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปตรวจการเห็นเงินเป็นอันมากพากันหนีการผูกปี้ไป
บ้านเมือง ตามสมัยเวลาที่มีโอกาสจะหนีได้ ถ้าจะประมาณตามที่
ข้าพระพุทธเจ้าสังเกตได้เห็นวิธีผูกปี้หนึ่งอย่างมาเพียง ๔๐๐ เศษ
อย่างน้อยราว ๓๐๐ เศษ จึงเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าการเก็บเงินค่าแรงผูกปี้
เงินที่เก็บอยู่ทุกวันนี้ เก็บเป็นประเภทแก่เงินที่เข้ามาทำกินในพระราชอาณา
เขตร ๓ ปีต้องออกแรงรับราชการเดือนหนึ่งไม่ได้เก็บล่วงหน้า ก็เมื่อเงินที่
เข้ามาทำกินในพระราชอาณาเขตรครบ ๓ ปี ถึงคราวเก็บเงินค่าแรงพา
กันไปเสียตามโอกาสที่จะหนีการเก็บเงินค่าแรงเช่นนี้ เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า
ควรจะมีข้อบังคับประกาศเก็บเงินเสียก่อน ๔

^๑หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๑ ม.ล. อลังการถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาล
๑๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๐.

^๒หจข., ร.๕ กท.๕ สารตราว่าด้วยการผูกปี้เงินเมืองกาญจนบุรีเงินค่าง
จ.ศ. ๑๒๑๕, หน้า ๒๐๔-๒๐๕.

^๓หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์
กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ๑๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖.

^๔หจข., ร.๕ น.๓.๕/๓ หลวงวิสุทธิกรโกศลทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์, ๒๗ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๒.

นอกจากนั้นแล้วได้มีการหลีกเลี่ยงในรูปของการใช้ปีหรือตัวใบเสร็จซึ่งอาจปลอม ยืม หรือขโมยของผู้อื่นมาใช้^๑

กรณีการหลีกเลี่ยงต่าง ๆ นี้ รัฐบาลเองพยายามกวาดค้นและป้องกันอยู่เสมอ เป็นอันว่า มีการปรับปรุงเกี่ยวกับใบเสร็จโดยมีต้นขั้วเก็บไว้ด้วยเพื่อให้ง่ายแก่การตรวจสอบ แม้แต่ปีที่ใช้ผูกก็มีการปรับปรุง กล่าวคือ ในการผูกปีคราว พ.ศ. ๒๔๕๕ ใช้สายแถบสีแดงซึ่งมีหมายเลขตรงกันกับหมายเลขในใบเสร็จแทนการใช้เชือกป่าน และในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้มีการทดลองที่จะนำเอาตะกั่วกลมมาทำเป็นปีแทนครึ่ง เพราะทนกว่าครึ่งซึ่งแตกง่ายและสามารถลนไฟให้อ่อนตัวแล้วรูดออกจากข้อมือได้สะดวก แต่ก็ยังไม่ทันได้นำไปใช้ก็มีการยกเลิกวิธีการผูกปีไปเสียก่อน^๒ ส่วนกรณีคนจีนหลบเลี่ยงเข้าไปอยู่รวมกันในโรงงานต่าง ๆ รัฐบาลใช้วิธีการให้ผลประโยชน์กับคนจีนที่คุมโรงงานนั้นในรูปของการคิดส่วนลคให้ถ้าหากนำเงินมาเสียแทนลูกจ้างของตนโดยทันที และยังได้ขอความร่วมมือจากกงสุลต่าง ๆ สำหรับการตรวจจับในโรงงานของคนจีนในบังคับต่างประเทศ

๓. คนจีนไม่มีเงินเสีย

ในการผูกปีแต่ละคราว เมื่อมีคนจีนที่ไม่อาจเสียเงินได้เจ้าหน้าที่จะควบคุมตัวไว้ทำการแทนมีกำหนดเวลา ๑ เดือนโดยมีการเลี้ยงอาหารด้วย ปัญหาที่เกิดจากจีนพวกนี้ก็คือ ประสิทธิภาพในการทำงาน เพราะโดยทั่วไปแล้ว คนจีนพวกที่ต้องทำการแทนการเสียเงินนั้นมักเป็นแรงงานที่ไร้ประสิทธิภาพด้วยเหตุของการติดฝิ่น บางคนมีอาการติดฝิ่นอย่างรุนแรงจนต้องปล่อยตัวไป^๓ เมื่อเป็นเช่นนี้อาจทำให้ไม่สามารถใช้แรงงานจีนพวกนี้ได้อย่างจริงจัง

^๑ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๓ รายงานการเก็บเงินค่าแรงผูกปีข้อมือเงินในมณฑลกรุงเทพฯ ร.ศ. ๑๑๘, หน้า ๑๒.

^๒ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ เจ้าพระยามรชากรบรมบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๒๗.

^๓ หจข., ร.๕ น.๗.๘/๕ พระเทพมถถึงเจ้าพระยาภิรมย์ภักดี ๑๐ กันยายน ร.ศ. ๑๑๕.

ปัญหาความยากไร้ของคนจีนอันเป็นผลมาจากปัญหาความไม่สงบที่คนจีน
 ร่วมกันก่อขึ้นได้มีส่วนกำหนดให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงการเก็บค่าแรงผูกปี้ในบางเมือง
 โดยทางตรงเป็นทางอ้อมแทนด้วย เพราะรัฐบาลเกรงไปว่าความไม่สงบที่เกิดขึ้นจะ
 ลุกลามต่อไป ปัญหาที่เกิดขึ้นในการผูกปี้ที่เมืองภูเก็ตและถลาง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นปัญหา
 พิเศษ กล่าวคือ การผูกปี้ที่เมืองภูเก็ตและถลางแต่เดิมมาเป็นการเรียกเก็บจากคนจีน
 โดยตรงเช่นเดียวกับเมืองอื่น ๆ และภูเก็ตจัดได้ว่าเป็นเขตเมืองที่มีรายได้จากการ
 ผูกปี้ส่งรองจากกรุงเทพฯ เสมอ ลักษณะดังกล่าวได้ดำรงอยู่จนกระทั่งถึงการผูกปี้
 คราว พ.ศ. ๒๔๑๕^๑ จึงมีการเปลี่ยนแปลงการจัดเก็บเป็นทางอ้อมแทน ทั้งนี้สืบเนื่อง
 มาจากในปีนั้นเกิดปัญหาอั้งยี่ที่เมืองภูเก็ตและถลาง ซึ่งนำไปสู่ความเคียดรอนค่านการ
 เงินแก่คนจีนในเมืองนั้น การผูกปี้ซึ่งเคยเป็นวิธีการจัดเก็บภาษีโดยตรงจึงไม่อาจ
 กระทำต่อไปได้เพราะรัฐบาลเกรงว่าจะทำให้ปัญหาความไม่สงบก่อตัวขึ้นอีก ดังนั้น
 การผูกปี้จึงเรียกเก็บโดยตรงเฉพาะค่าธรรมเนียมเพียง ๒๕ เซ็นต์เท่านั้น^๒ ส่วน
 เงินค่าแรงผูกปี้จริงนั้นเรียกเก็บจากคนจีนทางอ้อมด้วยการเพิ่มภาษีฝิ่นที่เข้ามาจำหน่าย
 ในเขตเมืองเหล่านี้^๓ โดยคิดคำนวณตามจำนวนคนจีนที่ผูกปี้ให้ไปแล้ว^๔ ภาษีที่เพิ่มขึ้น

^๑ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ พระยาทิพยโกษาผู้กำกับข้าหลวงรักษาราชการ
 หัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก กราบทูลเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์, ๖ มกราคม ร.ศ. ๑๑๒.

^๒ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์มีไปยังพระยา
 ทิพยโกษา, ๑๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒. (ร้อยเซ็นต์เป็นหนึ่งเหรียญเล็กอีก).

^๓ หจข. ร.๕ กห.๔๖ ตอบพระอนุรักษโยธาข้าหลวงให้แยกภาษีฝิ่นเป็น
 ส่วน พระยาภูเก็จ] แลเร่งเงินปี้จีนแต่หีบฝิ่น จ.ศ. ๑๒๔๗, หน้า ๒๕๒-๒๕๕.
 นายพุ่ม

^๔ หจข., ร.๕ กห.๑๖ ตอบเมืองภูเก็ตว่าช่วยเก็บเงินค่าหีบฝิ่นเป็นค่า
 ผูกปี้จีน, หน้า ๒๑๑.

บางปีเก็บเพิ่มจากเดิมทีบละ ๔๐ เหรียญ^๑ บางปีเป็นทีบละ ๓๗ เหรียญ^๒

การเก็บเงินค่าแรงผูกปี้ทางอ้อมนี้แม้จะช่วยแก้ปัญหาและป้องกันความไม่สงบที่อาจเกิดขึ้นอีก แต่การนี้ก็นำไปสู่ความล่าช้าในการส่งเงิน^๓ อีกทั้งทำให้ไม่อาจกลับไปใช้วิธีการเก็บภาษีทางตรงได้อีกด้วยเกรงว่าจะทำให้เกิดความวุ่นวายตามมา ดังความในสารตราดังกล่าวว่า

ธรรมเนียมผูกปี้ขอมือจีนเมืองภูเก็จไม่เหมือนหัวเมืองชั้นในด้วยพระยาวิจิตรสงครามจางวางโคประมุขปลัดทูลฯจีนหัวหน้า แลดูคล้ายยอมให้เก็บค่าแรงผูกปี้ขอมือจีนในทิมผี้น พระยาวิจิตรสงครามจางวางแลพระยาภูเก็จโลทกระเชครารักษ์ ก็ใ้เก็บเรียกเป็นแบบอย่างมาแล้ว จะกลับผูกปี้ขอมือจีนเหมือนอย่างเมืองชั้นในไม่ไ้ใครบ้านพลเมืองจะสูงส่งเห็น^๔

ค. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกงสุลต่างประเทศ

การผูกปี้มีปัญหาที่ต้องเกี่ยวข้องกับกงสุลต่างประเทศก็เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนจีนซึ่งเป็นลูกจ้างหรือทำงานให้กงสุลต่างประเทศ และคนจีนในบังคับต่างประเทศของกงสุลชาติต่าง ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ และเมืองใกล้เคียงดังนี้

^๑หจข., ร.๕ กท.๔๑ ตอบ พระอนุรักษโยธาข้าหลวงใหญ่ ให้เจ้าภาษีเมืองภูเก็ตเรียกเงินค่าแรงผูกปี้ในก่อนผี้นตามอย่างแตกอน จ.ศ. ๑๒๔๕-๖, หน้า ๓๐๑-๓๐๒.

^๒หจข., ร.๕ กท.๔๖ สารตราถึงพระอนุรักษโยธาข้าหลวงใหญ่ผูกปี้เงินเมืองภูเก็ตเก็บเรียกค่าแรงในทิมผี้น จ.ศ. ๑๒๔๗, หน้า ๔๔-๔๕.

^๓หจข., ร.๕ ค.๖๔.๔๓/๒๔ ผู้กำกับแลข้าหลวงรักษาราชการหัวเมืองฝ่ายทะเลวันตกทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ, ๒๔ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๕.

^๔หจข., ร.๕ กท.๔๖ สารตราถึงพระอนุรักษโยธาข้าหลวงใหญ่ผูกปี้เงินเมืองภูเก็ตเก็บเรียกค่าแรงในทิมผี้น จ.ศ. ๑๒๔๗, หน้า ๕๔.

๑. คนจีนทำงานในสถานกงสุลต่างประเทศ

คนจีนที่ทำงานในสถานกงสุลต่างประเทศหากไม่ใช่คนในบังคับต่างประเทศแล้ว ย่อมไม่ได้รับการยกเว้นการเสียค่าแรงผูกปี^๑ กระจกั้นก็ตามกงสุลต่างประเทศได้พยายามที่จะไม่ให้ลูกจ้างของตนต้องเสียค่าแรงผูกปี ดังกรณีกงสุลฝรั่งเศสมีความเห็นว่า การผูกปีเป็นสิ่งที่น่าเกลียดและดูเหมือนทาสหรือนักโทษสำหรับจีนที่ทำงานนั่งโต๊ะ กล่าวคือ

... ประหนึ่งค้าขายเงิน เจ้าคุณว่าต้องเสียถ้าเอาฎีกาไม่ได้ผูกปีนั้น ชาวเขายอมไม่ไต่ควยว่าเป็นนาเกลียดแต่คนชาวยุโรปและคนชาวฝรั่งเศสก็เกลียดยิ่งนัก ถ้าจะยอมคั้งนี้ก็เหมือนหนึ่งเมื่อเสียเงินค่าผูกปีแล้ว ก็ต้องผูกอยู่กับข้อมืออีก แลครั้นมาไซ้ขู้งารโตะก็เห็นว่า ดูเหมือนเป็นทาสทาสคนตองโทษ ชาวเขาใครรับไซ้เขามาอยู่ทีกรุงเพฯ แทนคอเวอนแมนตแลพลเมืองที่มีไคเป็นทาส^๒

การผูกปีจีนลูกจ้างในสถานกงสุลต่างประเทศจึงก่อให้เกิดการโต้ตอบทางจดหมายระหว่างกงสุลชาติต่าง ๆ และทางไทยเสมอ เช่นกรณีการจับเงินอะกวางซึ่งเป็นคนทำอาหารที่สถานกงสุลอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๔๑๖^๓ การผูกปีจีนลูกจ้างในสถานกงสุลต่างประเทศนี้คงทำความลำบากใจให้รัฐบาลไทยไม่น้อย ระยะเวลาจึงยินยอมผ่อนปรนให้^๔ และในที่สุดได้กำหนดระเบียบไป^๕ ระเบียบปฏิบัติลักษณะผูกปีจีน พ.ศ. ๒๔๔๓ ค่าย

^๑ พจนานุกรมศัพท์พจนานุกรม กต.๕ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงกงสุลฝรั่งเศส ๓๐ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๗๐, หน้า ๒๖๕.

^๒ หจข., ร.๕ กต.๕ กงสุลฝรั่งเศสถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๒๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๗๐, หน้า ๒๗๕-๒๗๖.

^๓ หจข., ร.๕ กต.๑๔ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงกงสุลอังกฤษ ๒๔ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๗๓, หน้า ๓๒๖.

^๔ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๗ รายงานการเก็บเงินค่าแรงผูกปีข้อมือจีน ในมณฑลกรุงเทพฯ ร.ศ. ๑๑๕.

๒. คนจีนในบังคับต่างประเทศ

ปัญหาที่เกิดจากคนจีนในบังคับต่างประเทศที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องเกี่ยวข้องกับกงสุลต่างประเทศนั้น ไม่ใช่มีเหตุมาจากการไม่ยินยอมยกเว้นการผูกพันคนจีนพวกนี้ แต่มีเหตุมาจากกงสุลต่างประเทศมักไม่ยินยอมรับหนังสือสำคัญที่ทางการไทยออกให้ กับคนจีนในบังคับต่างประเทศ เพื่อแสดงการยกเว้นการผูกพัน และบางครั้งยังเป็นผู้ออกใบสำคัญให้เสียอีก^๑ ส่วนรัฐบาลไทยพยายามให้กงสุลต่าง ๆ ยอมรับหนังสือสำคัญที่ทางไทยออกใช้

จากหลักฐานในสมัยรัชกาลที่ ๕ แสดงให้เห็นว่า ในการผูกพันแต่ละคราวนั้น ทางรัฐบาลไทยได้มีจดหมายแจ้งไปยังกงสุลต่าง ๆ ให้ทางกงสุลจัดส่งรายชื่อคนจีนในบังคับของตนเพื่อทางไทยจะได้ออกหนังสือสำคัญให้กับคนจีนที่มีรายชื่อเหล่านั้นสำหรับแสดงต่อเจ้าหน้าที่เมื่อมีการตรวจจับ^๒ การออกหนังสือสำคัญนี้ได้ออกปัญหาขึ้น เพราะกงสุลต่างประเทศในระยะหลังไม่ยอมส่งบัญชีรายชื่อคนจีนในบังคับของตน และยังเห็นว่าทางไทยควรจะยอมรับหนังสือสำคัญที่ออกโดยกงสุลเพื่อยกเว้นการผูกพันโดยไม่ต้องมีหนังสือสำคัญของไทยอีก ดังความที่กงสุลอังกฤษกล่าวว่า

พวกจีนที่ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ควรจะเสียค่าผูกพันนั้น คือจีนที่เกิด ณ เมืองอังกฤษ และจีนที่ได้รับหนังสือต่อเวอนแมนอังกฤษ ๆ ยอมให้เป็นคนในบังคับอังกฤษกับจีนคนหนึ่งที่คือเวอนแมนอังกฤษ ไซอยู่เสมอแลได้เบิกเงินก้อนใหญ่... ข้าพเจ้าได้ทำหนังสือคุณตัวเป็นภาษาไทยให้กับคุณเหล่านั้นแล้ว แลข้าพเจ้าเห็นควรว่าเจ้าพนักงานกองจับจีนใดเห็นหนังสือแลก็ควรจะเชื่อถือใดจะไม่ตองมีความลำบากเลย^๓

^๑ หจข., ร.๕ พศ.๘ รัชกาลที่ ๕ มีไปยังผู้สำเร็จราชการกรมท่า จ.ศ. ๑๒๘๘, หน้า ๘๗.

^๒ หจข., ร.๕ กต.๘ เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดีถึงกงสุลเยอรมัน ๓๐ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๗๐, หน้า ๑๘๒.

^๓ หจข., ร.๕ กต.๑๘ กงสุลอังกฤษถึงเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี จ.ศ. ๑๒๓๕, หน้า ๓๑๘.

ส่วนทางรัฐบาลไทยประสงค์จะให้คนจีนในบังคับต่างประเทศใช้หนังสือสำคัญฝ่ายไทย และชี้แจงให้ทางกงสุลทราบว่า คนจีนเคยใช้หนังสือสำคัญของไทยมาก่อนแล้วสำหรับ ยกเว้นการผูกปี้ก็ควรที่จะใช้ต่อไป เหมือนกับเมื่อเดินทางออกไปต่างเมือง คนจีนพวก นี้ก็ต้องมีหนังสือเดินทางอีกต่างหาก ไม่ได้ใช้เพียงหนังสือสำคัญของกงสุลอย่างเดียว โดยกล่าวว่า

แลการซึ่งท่านได้พูดกับข้าพเจ้าว่า ท่านได้ออกหนังสือสถิติแก่ประทับตราใน ที่ว่าการกงสุลให้กับจีนสี่แยกของท่านไว้ เป็นสำคัญแล้ว ขอให้เจ้าพนักงานไทย เชื้อถือหนังสือสถิติแก่ที่ประทับตราในที่ว่าการกงสุลให้เป็นที่ยึดถือได้ ไม่ ต้องถือตัวฎีกาคูมบูบี่ของเจ้าพนักงานนั้น

ความซึ่งท่านได้พูดชี้แจงให้ข้าพเจ้าทราบแล้วนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าเงินซึ่งเป็น สี่แยกของท่านนั้น การจะต้องรับตัวฎีกาของเจ้าพนักงานคูมบูบี่ไว้สำหรับตัว เป็นสำคัญ เหมือนอย่างแต่ก่อนซึ่งใดเป็นธรรมเนียมมาแล้ว จึงจะไม่เป็นการ ลำบากต่อไป

แลหนังสือสถิติแก่ซึ่งได้ประทับตราในที่ว่าการกงสุลนั้น เจ้าพนักงานไทย ก็เป็นที่เชื่อแลนับถือมิไคเป็นการคุ้มครองมิถูกลอยอย่างหนึ่งอย่างใดเลย

แต่ธรรมเนียมบ้านเมืองที่ได้เป็นการสงบเรียบร้อยมาแต่ก่อนนั้น จีนสี่แยก ต้องถือตัวฎีกาคูมบูบี่ของเจ้าพนักงานไทยด้วยอีกฉบับหนึ่งเหมือนกับธรรมเนียม ที่จีนสี่แยกของท่านจะออกไปเที่ยวตามหัวเมืองนั้นก็ต้องขอหนังสือเดินทางเจ้า พนักงานไทยไปสำหรับตัวด้วยอีกฉบับหนึ่งเหมือนกันทุกคราว หากไคใช้แต่หนังสือ สถิติแก่ฉบับเดียวไม่?

ด้วยเหตุที่รัฐบาลประสงค์ให้คนจีนในบังคับต่างประเทศถือหนังสือสำคัญฝ่ายไทย จึงมี การบังคับให้จีนที่ถือหนังสือสำคัญของกงสุลต้องเสียค่าแรงผูกปี้ด้วย ภายหลังเมื่อทาง กงสุลของชาตินั้น ๆ ร้องเรียนมาจึงคืนเงินให้ไป คังกรณีการคืนเงินให้จีนโซฮาโง ซึ่งเป็นคนในบังคับของฮอลันดา^๑

^๑ หจข., ร.๕ กค.๘ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงกงสุล ฮอลันดา จ.ศ. ๑๒๔๔ (พ.ศ. ๒๔๒๕), หน้า ๒๔๑.

^๒ หจข., ร.๕ พศ.๘ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงกงสุล ฮอลันดา, ๑๕ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๘๒, หน้า ๒๔๑.

ปัญหาเรื่องหนังสือสำคัญนี้เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะเห็นได้ว่า เป็นรูปการต่อสู้ระหว่างรัฐบาลไทยกับกงสุลต่างชาติรูปหนึ่ง โดยทางกงสุลมุ่งที่จะให้ไทยยอมรับหนังสือสำคัญของตน และทางไทยมุ่งให้กงสุลยอมรับหนังสือสำคัญของไทยในทำนองเดียวกัน เพราะตามความเป็นจริงแล้ว ทางรัฐบาลดูเหมือนจะไม่ยอมรับและพยายามปฏิเสธหนังสือสำคัญของกงสุล เพราะหนังสือสำคัญของกงสุลไม่มีความน่าเชื่อถือของกงสุลบางชาติ เช่นโปรตุเกส^๑และฮอลันดามีหนังสือนี้ไว้ขายให้กับคนจีน^๒ ขณะเดียวกันก็เป็นการยากสำหรับทางไทยที่จะตรวจสอบได้แน่ชัดว่า คนจีนที่มีหนังสือสำคัญนั้นเป็นคนจีนที่มาจากดินแดนในอารักขาหรืออาณานิคมของชาตินั้น ๆ จริงหรือไม่ การให้กงสุลส่งบัญชีรายชื่อจึงเป็นประโยชน์สำหรับไทย เพราะเมื่อกงสุลเสนอรายชื่อคนจีนในบังคับของตนให้ทางไทยทราบ ทางไทยจะใช้บัญชีนั้นเป็นแนวในการตรวจสอบว่าจีนมีชื่อในบัญชีเป็นจีนในบังคับต่างชาติจริงหรือไม่ ด้วยการตรวจสอบเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการถือครองที่ดิน การมีภรรยาและบุตร และตรวจสอบชื่อเรียกด้วยว่า ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เรียกคนจีนนั้น ๆ ด้วยชื่อเช่นในบัญชีหรือไม่ ดังกรณีการตรวจสอบจีนในบัญชีรายชื่อที่กงสุลโปรตุเกสเสนอมา ดังนี้

จีนมีชื่อตามบัญชีที่กงสุลโปรตุเกสยื่นมานั้น จะประกอบการทำงานหาเงินอย่างไร มีบ้านเรือนส่วนไหนๆ ถ้ามีบ้านเรือนส่วนไหน มีมาแต่บิดา เป็นที่ของจีนผู้นั้นเองเขาที่ผู้นั้นอยู่ มีบุตรภรรยาหรือไม่ ชื่อตามบัญชีที่กงสุลโปรตุเกสรับว่า เป็นจีนในบังคับโปรตุเกสกับชื่อที่ราษฎรชาวบ้านเมืองนั้น เรียกชื่อตรงกันอย่างไร ... ^๓

^๑ หจข., ร.๕ กต.๖ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงกงสุลโปรตุเกส, ๓๐ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๗๖, หน้า ๒๗๔.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมพระราชหัตถเลขา, ภาค ๑, พระราชหัตถเลขาฉบับลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๖.

^๓ หจข., ร.๕ มท.๓๒ สำนักราเจ้าพระยาจักรีถึงผู้ว่าราชการเมืองกรมการ จ.ศ. ๑๒๔๘, หน้า ๒๑๐-๒๑๑.

การตรวจสอบเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลไทยไม่ให้ความเชื่อถือต่อรายชื่อกงสุล
ในบังคับต่างชาติดังที่กงสุลเสนอเท่าใดนัก

ความพยายามของไทยในการปฏิเสธหนังสือสำคัญของกงสุลนี้เป็นไปอย่าง
แรงกล้าถึงระดับที่มีกรณีไม่ยอมรับหนังสือสำคัญของกงสุลซึ่งคนจีนในบังคับต่างประเทศ
จำนวน ๑๓ คนจะนำมามอบให้เพื่อขอหนังสือสำคัญของไทยแทน เพราะพิจารณาว่าการ
รับมอบหนังสือสำคัญนั้นไว้ก็เท่ากับเป็นการยอมรับหนังสือสำคัญของกงสุล และยังเป็นการ
ยอมรับว่าคนจีนที่จะมอบหนังสือสำคัญเหล่านั้นเป็นจีนในบังคับต่างประเทศจริง โดย
พระเจ้าอนงยาเซอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในระยะ
นั้นทรงเห็นว่า

ที่จีนเหล่านั้นขอหนังสือคุ้มตัวจะให้ก็ได้ แต่ที่จะเอาหนังสือที่เขาไปรับมาแต่กงสุล
ต่างประเทศมอบให้มัน เห็นว่าไม่ควรจะรับ เพราะถ้ารับแล้วก็เหมือนหนึ่ง
ยอมรับหนังสือเหล่านั้น อาจจะทำให้จีนเหล่านั้นเป็นคนในบังคับต่างประเทศได้
เพราะที่จริงเราไม่เชื่อหนังสือนั้น และไม่ยอมรับว่าจีนเหล่านั้นเป็นคนอยู่ในบังคับ
ต่างประเทศ^๑

ส่วนทางกงสุลต่างชาตินั้น พิจารณาว่าการที่คนจีนในบังคับต้องมีหนังสือสำคัญของไทยเพื่อ
แสดงการยกเว้น ยอมทำให้หนังสือสำคัญของกงสุลลดความสำคัญ คงความเห็นของกงสุล
ฮอลันดาที่ว่า

ข้าพเจ้าก็ยังคงเห็นว่า ซึ่งจะทำให้กักคุมผู้ไปแก้สับแยกและผู้คนที่อยู่ในบังคับ
ฮอลันดานั้น จะเป็นที่ได้ความเชื่อถือในหนังสือสิทธิพิเศษของทว่าการกงสุล
น้อยไป

และข้าพเจ้าเห็นว่า หนังสือกักคุมผู้คนนั้นไม่เป็นประโยชน์อันใด แลเป็น
แต่สำเนาความคิดออกจากหนังสือสิทธิพิเศษของกงสุล^๒

^๑ หจข., ร.๕ ม.๔๔/๒ รายงานพระเจ้าอนงยาเซอ กรมหลวงดำรง-
ราชานุภาพเสด็จตรวจราชการมณฑลนครสวรรค์ ร.ศ. ๑๑๗.

^๒ หจข., ร.๕ กต.๔ กงสุลฮอลันดาถึงเจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษา-
ธิบดี จ.ศ. ๑๒๔๔, หน้า ๒๔๓.

การพิจารณาของกงสุลเช่นนี้ คงเป็นเพราะเกรงไว้ว่าจะทำให้อำนาจของตนใน
สายตาของคนจีนลดต่ำลง จนแม้กระทั่งหนังสือสำคัญของกงสุลก็ไม่อาจใช้แสดงเพื่อ
ยกเว้นการผูกปี้ได้ ซึ่งอาจส่งผลให้อำนาจของไทยในสายตาของจีนดีขึ้น และยอม
ทำให้อิทธิพลของกงสุลที่มีต่อคนจีนลดต่ำลง รัฐบาลไทยเองก็ดูเหมือนปรารถนาจะ
ให้เป็นเช่นนั้น ดังความที่เจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดี กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕
ว่า "ถ้าพวกจีนที่เป็นสัปเจกเห็นว่า หนังสือสตีพิเทศที่กงสุลให้ไว้กับตัวนั้นไม่เป็นที่คุ้ม
ผูกปี้ได้แล้ว ก็จะต้องขอกับกงสุลยอมรับตัวฎีกาผูกปี้ตามเคย"^๑

ปัญหาในการผูกปี้ก็อีกประการหนึ่งซึ่งแม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องกับกงสุลต่างประเทศ
โดยตรงก็ตาม แต่ก็ยังเป็นผลมาจากความคุ้มครองที่กงสุลให้กับคนจีนในบังคับต่างประเทศ
ในเรื่องต่าง ๆ จนกระทั่งทางรัฐบาลไทยต้องคอยระวังมิให้มีการกระทบกระทั่งเกิดขึ้น
ด้วยเกรงว่าจะมีเรื่องราวลุกลามต่อไป ปัญหานี้ก็คือ ปัญหาคนจีนในความดูแลของคนจีน
ในบังคับต่างประเทศ อันได้แก่ ลูกจ้างหรือจีนกุ๊สตามห้างร้านหรือโรงงานของคนจีนใน
บังคับต่างประเทศ^๒ รูปธรรมของปัญหาก็คือ เจ้าพนักงานตรวจจับไม่อาจเข้าไปตรวจ
จับจีนที่อยู่ในความดูแลเหล่านี้ได้โดยพลการ การเข้าตรวจจับต้องขออนุญาตกงสุล
ชาติต่าง ๆ^๓ก่อน ดังเช่นการตรวจจับจีนในโรงงานหรือห้างร้านของคนจีนในบังคับฝรั่งเศส
นั้นต้องแจ้งให้กงสุลทราบก่อน ๑ วัน และในการตรวจจับต้องมีเจ้าหน้าที่ของกงสุล
ฝรั่งเศสไปด้วย ๑ คน และห้ามเจ้าพนักงานนำอาวุธติดตัวไปด้วย ตลอดทั้งยังห้าม

^๑ หจข., ร.๕ พศ.๘ เจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดี กราบบังคมทูล
รัชกาลที่ ๕ จ.ศ. ๑๒๔๔, หน้า ๒๔๐.

^๒ หจข., ร.๕ น.๗.๕/๑ คอมมิติบีบังคับการกรมพระนครบาลถึงพระ-
ประสิทธิสรพรพการว่าที่เจ้ากรมกองตระเวนฝ่ายกองรักษา, ๒๓ มกราคม ร.ศ. ๑๑๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

จับเงินที่ยังไม่เสียเงินผูกปี้ค้าย ถ้าหากมีผู้รับประกันว่าจะเป็นผู้เสียเงินแทนเงินเหล่านั้น^๑ ค้ายความคุ้มครองที่งสุลให้แก่คนจีนในบังคับต่างประเทศเช่นนี้ จึงทำให้คนจีนหลบเลี่ยงเข้าไปอยู่ในความดูแลของคนจีนในบังคับต่างประเทศโดยสมัครเป็นลูกจ้างชั่วคราวของคนจีนในบังคับต่างประเทศ^๒ บางคนอาจอาศัยหนังสือมอบหมายแทนซึ่งเงินในบังคับต่างประเทศให้ไว้มาใช้แทนหนังสือสำคัญของกงสุลเพราะใบสำคัญทั้งสองนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน^๓ ดังนั้นการผูกปี้และการตรวจจับจึงต้องเพิ่มความระมัดระวังอันเป็นเหตุให้การทำงานของเจ้าพนักงานเป็นไปได้สะดวกและไม่เต็มที่

ปัญหาต่าง ๆ ที่ประมวลไว้^๔ โดยทั่วไปแล้วได้มีความพยายามแก้ไขเพื่อให้การจัดการเป็นไปอย่างราบรื่น โดยเฉพาะผลจากการปฏิรูปการภาษีอากรในรัชกาลที่ ๕ ได้มีส่วนทำให้กฎเกณฑ์และระเบียบวิธีการเป็นไปอย่างรัดกุมมากขึ้น ทั้งนี้เริ่มตั้งแต่การผูกปี้คราว พ.ศ. ๒๔๓๔ เมื่อกรมต่าง ๆ เข้ามาคำเนิการผูกปี้แทนกรมพระคลังสินค้าในต่าง ๆ ระเบียบกัน อันมีผลให้ในที่สุดการผูกปี้ซึ่งเคยเป็นหน้าที่ของข้าหลวงหรือเจ้าเมืองเปลี่ยนเป็นหน้าที่ของข้าราชการประจำตามกรมต่าง ๆ แทนการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะผูกปี้เงิน ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๓) นับเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การจัดการผูกปี้มีหลักเกณฑ์และหลักปฏิบัติที่แน่นอนและแจ่มชัดมากกว่าที่เคยเป็นมา ระเบียบและหลักปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดจนถึงกฎเสขบัตร์ที่ออกตามพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้เอื้อประโยชน์และทำให้การทำงานของข้าราชการเป็นไปได้ด้วยความรัดกุมและมีขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจน^๕

^๑ หจข., ร.๕ น.๓.๕/๑ คำแปลจดหมายกงสุลฝรั่งเศสสู่หลวงพระเจ้าน้องยาเขอ กรมหลวงเทเวียงชวโรปรการ, ๑๖ มกราคม ร.ศ. ๑๑๐.

^๒ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand..., p.147.

^๓ หจข., ร.๕ ก.๑๓.๑/๓ รายงานการเก็บเงินค่าแรงผูกปี้ข้อมือจีนในมณฑลกรุงเทพ ร.ศ. ๑๑๕.

^๔ หจข., ร.๕ น.๒.๑๔/๑๒ รายงานพระเจ้าอนงยาเขอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพไปตรวจราชการมณฑลกรุงเก่าแลพิพัญโลก, ๑๓ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๕.

ผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับจากการผูกขี้

แม้การผูกขี้จะมีปัญหาและนำไปสู่ความยุ่งยากบางประการก็ตาม แต่ก็มีส่วนที่ก่อประโยชน์สำหรับรัฐบาลในหลายด้าน ดังนี้

ก. ผลประโยชน์ทางตรง

ผลประโยชน์ทางตรงโดยทั่วไปอยู่ในรูปเงินตรา มีบางครั้งที่เป็นสิ่งของ ค้ายเช่น เป็นทองคำหนัก ๒ คำสิ่ง ๓ บาท ในรายได้คราว พ.ศ. ๒๓๘๒^๑ เงินได้จากการผูกขี้ก่อนหน้าคราว พ.ศ. ๒๔๓๗ ไม่มีตัวเลขที่แน่ชัดและไม่ครบทุกปี แต่รายได้ในช่วงดังกล่าวก็มีชาวต่างประเทศบันทึกไว้บ้าง การศึกษาในส่วนนี้จะนำทั้งตัวเลขที่ชาวต่างประเทศระบุไว้ ตลอดจนรายได้ตามที่ปรากฏในหลักฐานของราชการ และการนำเงินได้ไปใช้จ่ายมาพิจารณา

๑. รายได้จากการผูกขี้ตามบันทึกของชาวต่างประเทศ

ชาวต่างประเทศที่บันทึกรายได้จากการผูกขี้ไว้มี ๒ ท่านคือ จอห์น ครอว์เฟิต และอิม-มิงคีส์ ปาลเลกัวซ์ แต่ไม่ได้ระบุปีไว้ ประกอบกับไม่ได้ยืนยันหลักฐานไว้ ฉะนั้นในส่วนนี้จึงจะนำตัวเลขที่บันทึกไว้นั้นมาพิจารณาศึกษาเพื่อดูว่ามีความถูกต้อง และน่าเชื่อถือเพียงใด ดังนี้

ก) รายได้จากการผูกขี้ตามบันทึกของครอว์เฟิต

จำนวนเงินได้จากการผูกขี้ ครอว์เฟิตกล่าวไว้ ๒ แห่งซึ่งมีจำนวนเงินแตกต่างกัน กล่าวคือ ในรายงานที่ครอว์เฟิตมีไปยังรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๖ กล่าวถึงเงินได้จากการผูกขี้ว่าเป็นจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท^๒ ส่วนในหนังสือเรื่อง Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China ได้กล่าวถึงจำนวนเงินไว้เป็น ๒๐๑,๖๕๐ บาท^๓

^๑ หมาย., ๖.๓ เลขที่ ๑๕๓ เรื่องพระคลังสินค้าตั้งเงินพระคลังมหาสมบัติ ปีจอโทศก (จ.ศ. ๑๒๐๖).

^๒ John Crawford, Crawford Papers, p. 135.

^๓ John Crawford, Journal of an Embassy ..., p. 387.

จำนวนเงินได้จากการผูกปี้ที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง Journal of an Embassy of the Courts of Siam and Cochin China ซึ่งให้เห็นว่า

ครอว์เฟิตใช้การเทียบเคียงเป็นวิธีการประเมินเงินได้จำนวนนี้ กล่าวคือ ครอว์เฟิต นำจำนวนคนจีนที่เสียค่าแรงผูกปี้ในกรุงเทพฯ และเมืองใกล้เคียงจำนวน ๓๑,๕๐๐ คน ซึ่งครอว์เฟิตรับทราบจากคำบอกเล่าไปคิดเทียบเคียงกับเงินอากรสุราทั่วประเทศ^๑ ทั้งนี้สันนิษฐานว่าครอว์เฟิตนำจำนวนเงิน ๒ บาทที่คนจีนแต่ละคนต้องเสียค่าแรงผูกปี้ไปคิดเป็นเงินได้จากการผูกปี้จีนที่กรุงเทพฯ และเมืองใกล้เคียง ๓๑,๕๐๐ คนว่าเป็นเงินทั้งสิ้น ๖๓,๐๐๐ บาทแล้วนำเงินจำนวนนี้ไปคิดเทียบเคียงกับจำนวนเงินได้จากภาษีสุราในเขตกรุงเทพฯ และเมืองใกล้เคียงจำนวน ๑๔๔,๐๐๐ บาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๓๑.๓๐๔๓๔ ของจำนวนเงินได้จากภาษีสุราทั่วประเทศทั้งหมด ๔๖๐,๐๐๐ บาท^๒ ครอว์เฟิตถือเอาเงินได้จากการผูกปี้ที่กรุงเทพฯ และหัวเมืองใกล้เคียงจำนวน ๖๓,๐๐๐ บาท ที่คำนวณไว้เป็นร้อยละ ๓๑.๓๐๔๓๔ ของเงินได้จากการผูกปี้ทั้งหมดทั่วประเทศทำนองเดียวกับเงินได้จากภาษีสุรา เพราะฉะนั้นจำนวนเงินได้จากการผูกปี้ทั้งหมดทั่วประเทศจากการคิดคำนวณของครอว์เฟิตจึงเป็น ๒๐๑,๒๕๐ บาท

แม้จำนวนเงินได้จากการผูกปี้ที่ครอว์เฟิตกล่าวไว้จะแตกต่างกัน แต่น่าเชื่อถือว่าเป็นตัวเลขที่ได้จากการประมาณการทั้งคู่เพราะมีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย โดยความแตกต่างนี้มีทั้งในจำนวนคนจีนที่ผูกปี้ในเขตกรุงเทพฯ กับเมืองใกล้เคียงและจำนวนเงินได้จากการผูกปี้ทั้งหมด กล่าวคือ ในรายงานจำนวนคนเป็น ๓๑,๐๐๐ คน^๓ จำนวนเงินเป็น ๒๐๐,๐๐๐ บาท ส่วนในหนังสือจำนวนต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้นโดยจำนวนคนเพิ่มขึ้นเป็น ๓๑,๕๐๐ คน และจำนวนเงินเพิ่มขึ้นเป็น ๒๐๑,๒๕๐ บาท ซึ่งอาจ

^๑Ibid.

^๒John Crawford, Journal of an Embassy ..., p. 387.

^๓John Crawford, Crawford Papers. p. 132. .

สันนิษฐานได้ว่าครอว์เฟิตใช้วิธีการเดียวกันเพื่อให้ได้จำนวนเงินข้างต้น อันเป็นเหตุให้การเพิ่มหรือลดของจำนวนคนและจำนวนเงินจากข้อมูลของครอว์เฟิตทั้งสองแห่ง มีความสัมพันธ์กัน แม้ว่าจำนวนที่ถูกต้องของค่าแรงผูกป็นคนจำนวน ๓๑,๐๐๐ คน เมื่อคิดตามวิธีการของครอว์เฟิต ควรจะเป็นเงินจำนวน ๑๕๘,๐๕๕ บาทก็ตาม

อย่างไรก็ดี การประมาณการโดยวิธีการเทียบเคียงของครอว์เฟิตเช่นที่กล่าวข้างต้นนี้ ไม่อาจถือได้ว่าเป็นวิธีการที่ทำให้จำนวนรายได้จากการผูกป็นทั้งหมดเป็นที่น่าเชื่อถือขึ้นมาได้ ทั้งนี้เพราะภาษีทั้งสองชนิดที่ครอว์เฟิตนำมาใช้เทียบเคียงนี้มีธรรมชาติของการจัดเก็บภาษีแตกต่างกัน กล่าวคือ การผูกป็นเป็นภาษีซึ่งหลวงจัดเก็บจากคนจีนแต่ละคนโดยตรง ส่วนภาษีสุรานั้นเป็นภาษีผูกขาดที่นายอากรเป็นผู้จัดเก็บจากจำนวนเตาที่ต้มกลั่นสุราราย ไม่ได้เก็บจากแต่ละบุคคลเสียทั้งหมด* ผิดกับการผูกป็น ดังนั้นการนำรายได้ของภาษีทั้งสองชนิดซึ่งมีวิธีการจัดเก็บแตกต่างกันมาเทียบเคียงเพื่อประมาณการรายได้ภาษีประเภทใดประเภทหนึ่งจึงเป็นไปอย่างไม่สมเหตุผล

ข) รายได้จากการผูกป็นตามบันทึกของ ฉง-บับทิส ปาลเลกัวซ์

หนังสือเรื่อง เล่าเรื่องเมืองไทย ซึ่งปาลเลกัวซ์เขียนขึ้นในรัชกาลที่ ๔ เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๓๕๓ ได้กล่าวถึงรายได้จากการผูกป็นทั้งหมดว่า เป็นจำนวนเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท^๒ โดยไม่ได้กล่าวโดยตรงถึงจำนวนคนจีนทั้งหมดที่เสียเงินค่าแรงผูกป็น เพียงแต่อ้างถึงจำนวนคนจีนที่เสียเงินค่าแรงผูกป็นในกรุงเทพฯ จำนวน ๒๐๐,๐๐๐ คน ซึ่งทูตอังกฤษและอเมริกันได้บันทึกไว้ อีกทั้งยังได้กล่าวถึงจำนวนเงินค่าแรงผูกป็นที่คนจีนต้องเสียไว้ควยว่าเป็นจำนวนคนละ ๕ บาทในทุก ๆ ๓ ปี^๓ ซึ่งผิดไปจากความเป็นจริง เพราะในระยะนั้นค่าแรงผูกป็นอยู่ในอัตราเพียง ๔ บาทกับ ๑ สลึง (พ.ศ. ๒๔๐๑ จึงเริ่มมีอัตรา ๕ บาทกับ ๒ สลึง) อันยอมทำให้การประมาณรายได้ของปาล-

* สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง" ใน ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ, ๒ : ๑๔๘.

^๒ ฉง-บับทิส ปาลเลกัวซ์, เล่าเรื่องเมืองไทย, หน้า ๓-๔ และ ๒๕๔.

^๓ ใรเรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓ และ ๒๗๘.

เลกั้วชั้คไปได้อีกทั้งเมื่อนำจำนวนเงินที่ปาลเลกั้วชั้คแล้วไ้ไปเปรียบเทียบกับยอดรายได้จากการผูกป็นับแต่คราว พ.ศ. ๒๔๐๔ ซึ่งเริ่มมีบัญชีแสดงจำนวนเงินได้ไว้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ พบว่าจำนวนเงินได้นี้แตกต่างไปจากจำนวนเงินได้ในระยะหลังมาก เช่น จำนวนเงินได้คราวผูกปี พ.ศ. ๒๔๐๔ ซึ่งเป็นระยะเวลาใกล้เคียงกับปีที่ปาลเลกั้วชั้คแต่หนังสือและกล่าวถึงเรื่องรายได้จากการผูกปีเอาไว้ก็มียอดเงินเพียง ๒๕๒,๒๕๒ บาทเท่านั้น และเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับยอดรายได้การผูกปีคราวอื่น ๆ ครึ่งรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่การจัดการผูกปีเป็นไปอย่างรัดกุมมากกว่าเดิมก็พบว่าไม่มีรายได้จากการผูกปีคราวใด ๆ มีจำนวนเงินใกล้เคียงกับจำนวนรายได้ของปาลเลกั้วชั้ค

๒. รายได้จริงจากการผูกปี

รายได้จากการผูกป็นมีปรากฏเป็นจำนวนตัวเลขชัดเจนในรัชกาลที่ ๓ แต่ก็มีเพียงปีเดียวที่เป็นยอดรวมเงินได้จากการผูกปีในแต่ละคราว เริ่มปรากฏชัดมากขึ้นและค่อนข้างสมบูรณ์ในรัชกาลที่ ๔ ค่ายมีหลักฐานเอกสารแสดงบัญชีเงินได้จากการผูกปีเมืองต่าง ๆ ไว้ทุกเมือง แต่ก็มีเพียง ๓ คราวเท่านั้น ส่วนยอดรวมเงินได้ในรัชกาลที่ ๕ มีปรากฏในคราวผูกปี พ.ศ. ๒๔๒๘ เรื่อยไปจนกระทั่งมีการยกเลิกการผูกปี มีเพียงบางคราวคือ พ.ศ. ๒๔๓๔ ที่ไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับยอดรวมเงินได้ในการผูกปีคราวนั้น ยอดรวมเงินได้จากการผูกปีในแต่ละคราวนับแต่การผูกปีคราว พ.ศ. ๒๓๘๒ อาจแสดงให้ปรากฏในตารางได้ดังนี้

๑ หมาย., ร.๕ เลขที่ ๑๓๒/๘ เรื่องพระยาตรีพิพัฒน์ขอพระราชทานทำบัญชีผูกปีเงินปีรกาตรีศก (จ.ศ. ๑๒๖๓) ปีชวดศก (จ.ศ. ๑๒๖๒) และปีรกา นพศก (จ.ศ. ๑๒๖๔).

ตารางที่ ๓ แสดงรายได้จากการผูกปีเทียบกับรายได้แผ่นดิน ปีต่าง ๆ

พุทธศักราช	เงินได้ผูกปี	เงินได้แผ่นดิน	หมายเหตุ
* ๒๓๘๒	๑๕๔,๕๕๒	-	ยังไม่ได้รวมที่ส่งเป็นทองคำ
		-	ซึ่งหนัก ๒ ตำลึง ๓ บาท
* ๒๔๐๔	๒๕๒,๒๘๒	-	รวมค่างสงคาว ๕,๘๒๘ บาท
* ๒๔๐๗	๒๕๓,๘๕๒	-	รวมค่างสงคาว ๗,๕๓๒ บาท
* ๒๔๑๐	๒๐๐,๖๑๒	-	รวมค่างสงคาว ๑๑,๗๘๘ บาท
* ๒๔๒๘	๓๕๔,๐๒๗	-	รวมค่างสงคาว ๖๑,๐๖๖ บาท
* ๒๔๓๑	๓๘๓,๔๘๔	-	รวมค่างสงคาว ๑๕๓,๓๒๒ บาท
* ๒๔๓๔	ไม่ปรากฏ	-	
๒๔๓๕	๑๐๘,๕๓๖	๑๕,๓๗๘,๑๑๔	
๒๔๓๖	๓๖,๒๕๗	๑๗,๓๘๘,๖๗๒	
* ๒๔๓๗	๓๕๒,๗๐๓	๑๗,๓๓๔,๖๖๘	
๒๔๓๘	๑๒๒,๘๔๓	๑๘,๐๗๔,๖๘๐	
๒๔๓๙	-	๒๐,๖๔๔,๕๐๐	
* ๒๔๔๐	๔๗๗,๑๘๐	๒๔,๘๐๘,๐๐๑	
๒๔๔๑	๕๑,๒๗๑	๒๘,๔๕๖,๐๖๘	
๒๔๔๒	๑๔,๘๔๖	๒๙,๕๒๐,๓๖๕	
* ๒๔๔๓	๗๘๕,๓๘๗	๓๕,๖๑๑,๓๐๖	การผูกปีคราวมีพระราชบัญญัติ
๒๔๔๔	๕,๑๔๐	๓๖,๑๓๒,๘๕๐	
๒๔๔๕	-	๓๘,๔๕๓,๐๐๐	
* ๒๔๔๖	๘๓๗,๐๕๘	๔๓,๔๕๘,๘๑๗	
๒๔๔๗	๑,๘๑๖	๔๖,๐๔๖,๔๐๔	
๒๔๔๘	-	๕๑,๖๕๗,๕๓๘	
* ๒๔๔๙	๘๘๖,๓๘๘	๕๗,๐๑๔,๘๐๕	การผูกปีคราวสุดท้าย
๒๔๕๐	๑๔๘	๕๕,๘๖๖,๕๓๖	

- หมายเหตุ ๑. ปีที่เครื่องหมาย* เป็นปีที่มีการผูกปี้จริง
๒. ตัวเลขนี้ศักดิ์สิทธิ์ต่ำกว่าบาททอง

ที่มา ทวญ., ร.๓ เลขที่ ๑๕๓ เรื่องพระคลังสินค้าส่งเงินพระคลังมหาสมบัติ
ปีจอโทศก (จ.ศ. ๑๒๑๒), ร.๕ เลขที่ ๑๗๒/๘ เรื่องพระยากรวิพัฒน์ขอ
พระราชทานทำมางชีผูกปี้เงิน.

ทวญ., ร.๕ ค.๑๓.๑/๒ เรื่องผูกปี้ข้อมือเงินจำนวนปีชวดสมฤทธศก
ในกรุง
หัวเมือง } (จ.ศ. ๑๒๔๗, ๑๒๕๐), ร.๕ ค.๕.๑/๒๐ มางแผนก (ค)
มางชีเทียบเงินไค้หัวพระราชอาณาจักรสยาม ตั้งแต่ศก ๑๑๑ ถึง ๑๒๒,
ร.๕ ค.๑/๒๔ งบประมาณจำนวน ร.ศ. ๑๒๑, ร.๕ ค.๑/๒๕ งบ
ประมาณจำนวน ร.ศ. ๑๒๕ และ ๑๒๖, ร.๕ ค.๑/๒๖ งบประมาณ
จำนวน ร.ศ. ๑๒๗ และ ร.๕ ค.๑/๒๗ งบประมาณจำนวน ร.ศ. ๑๒๘

เพื่อประเมินรายได้จากการผูกปี้ว่าเป็นรายได้สำคัญของรัฐบาลหรือไม่ จึงนำเงินไค้
จากการผูกปี้นับตั้งแต่ปี ๒๔๓๕ ถึง ๒๔๕๐ ซึ่งเป็นปีที่มีจำนวนเงินไค้จากการผูกปี้งวด
สุดท้ายมาเทียบเป็นจำนวนร้อยละของเงินไค้แผ่นดินกำหนดคในระยะเวลาเดียวกัน โดยนำ
เสนอในรูปตารางดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๔ แสดงจำนวนร้อยละของเงินได้จากการผูกปีเมื่อเทียบกับรายได้
แผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๕๐

พ.ศ.	เงินได้ผูกปี	เงินได้แผ่นดิน	คิดเป็นร้อยละ
๒๕๓๕	๑๐๙,๕๓๖	๑๕,๓๓๘,๑๑๔	๐.๗๑๒๒
๒๕๓๖	๓๖,๒๕๓	๑๗,๓๘๙,๖๗๒	๐.๒๐๘๔
*๒๕๓๗	๓๒๒,๓๐๓	๑๗,๓๓๘,๔๖๙	๑.๘๕๓๐
๒๕๓๘	๑๒๒,๘๕๓	๑๘,๐๓๘,๖๙๐	๐.๖๗๙๖
๒๕๓๙	-	๒๐,๖๖๘,๕๐๐	-
*๒๕๔๐	๔๗๓,๑๘๐	๒๘,๘๐๘,๐๐๑	๑.๖๔๓๗
๒๕๔๑	๙๑,๒๗๑	๒๘,๘๙๖,๐๒๙	๐.๓๑๖๒
๒๕๔๒	๑๘,๘๕๖	๒๙,๙๒๐,๓๖๕	๐.๐๖๓๖
*๒๕๔๓	๓๘๕,๓๘๗	๓๕,๖๑๑,๓๐๖	๒.๒๐๕๔
๒๕๔๔	๕,๑๕๐	๓๖,๑๓๓,๙๙๐	๐.๐๑๔๒
๒๕๔๕	-	๓๙,๘๙๓,๐๐๐	-
*๒๕๔๖	๘๓๗,๐๕๘	๔๓,๘๕๘,๘๑๗	๑.๙๒๖๐
๒๕๔๗	๑,๘๑๒	๔๖,๐๕๖,๔๐๘	๐.๐๐๓๙
๒๕๔๘	-	๕๑,๖๕๗,๕๓๙	-
*๒๕๔๙	๘๙๖,๓๙๙	๕๗,๐๑๘,๘๐๕	๑.๕๗๒๒
๒๕๕๐	๑๕๘	๕๕,๘๒๖,๕๓๒	๐.๐๐๐๒
รวม	๓,๗๒๐,๕๘๐	๕๓๗,๒๘๗,๒๓๓	๐.๖๙๒๘

ยอดรวมรายได้จากการผูกปีทั้งหมดในตารางระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๕ ถึง ๒๕๕๐ ซึ่งให้เห็นว่า รายได้จากการผูกปีเป็นเพียงรายได้จำนวนน้อยมาก คือเป็นเพียงร้อยละ ๐.๖๙ ของยอดรวมรายได้แผ่นดินทุกปีทั้งหมด ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการจับเก็บค่าแรงผูกปีมีกำหนดทุก ๆ ๓ ปี แต่มีรายได้เข้าสู่คลังแผ่นดินเกือบทุกปี กรณีการส่งเงินล่าช้าไม่ตรงตามข้อกำหนดจัดว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดภาวะ

ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม นับแต่การผูกบัตรราว พ.ศ. ๒๔๔๓ ซึ่งเป็นปีประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะผูกปี่จีน จนกระทั่งการผูกบัตรราวสุดท้าย พ.ศ. ๒๔๔๕ เงินค่างส่งมีแนวโน้มลดต่ำลงเรื่อย ๆ และมีเพียงประมาณหนึ่งร้อยกว่าบาทเท่านั้นในการผูกบัตรราวสุดท้าย

เงินได้จากการผูกปี่แม้จะมีกำหนดเพิ่มขึ้นเป็น ๒ อัตรานับแต่การผูกบัตรราว พ.ศ. ๒๔๐๑ เป็นต้นมาก็ตาม แต่อัตราทั่วไปที่คนจีนนิยมเสียคือ ๔ บาท ส่วนอัตรา ๖ บาทนั้นนับว่ามีคนจีนเสียน้อยมาก เป็นต้นว่า ปี พ.ศ. ๒๔๐๔ จีนเสียค่าแรงผูกปี่รวมทั้งหมด ๗๑,๐๓๑ คน มีเพียง ๒๗๓ คนเท่านั้นที่เสียเงินในอัตรา ๖ บาท หรือคิดเป็นร้อยละ ๐.๓๘ และปี พ.ศ. ๒๔๐๗ จีนเสียค่าแรงผูกปี่รวมทั้งหมด ๖๘,๓๒๕ คน มีเพียง ๒๕๐ คน^๒ เท่านั้นที่เสียเงินในอัตรา ๖ บาท หรือคิดเป็นร้อยละ ๐.๔๑ ของจีนเสียค่าแรงทั้งหมดเท่านั้น ส่วนการผูกบัตรราว พ.ศ. ๒๔๔๕ ในมณฑลกรุงเทพฯ มีจีนเสียค่าแรงผูกปี่ทั้งหมด ๑๒๖,๐๒๘ คนมีเพียง ๕,๒๕๐ คน^๓ เท่านั้นที่เสียค่าแรงในอัตรา ๖ บาท หรือคิดเป็นร้อยละ ๔.๑๘ ของคนจีนที่เสียเงินค่าแรงผูกปี่ทั้งหมด ส่วนในแง่เงินได้นั้น ในมณฑลกรุงเทพฯ ปีเดียวกันนี้มีรายได้จากการผูกปี่ทั้งหมด ๕๖๒,๖๑๔ บาท ๓๒ อัฐ (ไม่รวมค่าปรับและค่าธรรมเนียมผูกปี่ใหม่) เป็นรายได้ในอัตรา ๖ บาทเพียง ๓๔,๓๒๐ บาท^๔ หรือเป็นเพียงร้อยละ ๖.๐๕ เท่านั้น ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า รายได้จากการผูกปี่นั้น รัฐบาลเก็บจากคนจีนได้ในอัตรา ๔ บาทเป็นส่วนใหญ่ เหตุที่คนจีนส่วนใหญ่เสียเงินในอัตราต่ำสุดเช่นนี้อาจเป็นเพราะความประหยัหรืออาจมีฐานะทางการเงินไม่กินก็ เนื่องจากส่วนมากมีอาชีพรับจ้าง

^๑ หมาย., ร.๕ เลขที่ ๑๗๒/๘ เรื่องพระยาตรีพิพัฒน์ขอพระราชทานห้ามผูกปี่จีน.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ วจธ., ร.๕ น.๗.๕/๕ บัญชีเงินค่าแรงผูกปี่จีนเก็บได้ทั้งสิ้นจำนวนศก ๑๒๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

หรือทั้งนี้อาจเป็นเพราะประสงค์ที่จะตัดปีที่ข้อมือทั้งและเหลือเพียงใบเสร็จคิดไว้ให้เหมือนกับเงินที่เสียเงินแล้วไม่ต้องผูกปี แม้จะถูกตรวจจับแล้วผูกปีอีกในภายหลังก็เสียเพียงเงินค่าธรรมเนียมผูกปีใหม่เท่านั้น

เงินได้จากการผูกปีนอกจากเป็นรายได้ที่เก็บตามอัตราที่กำหนดแล้ว ค่าปรับสำหรับคนเงินที่ไม่เสียเงินตามกำหนดและค่าธรรมเนียมผูกปีใหม่สำหรับคนเงินที่ทำปีแตกสลายหรือสูญหายก็เป็นเงินได้อีกทางหนึ่ง และมีจำนวนเงินไม่น้อย ดังกรณีการผูกปีที่มณฑลกรุงเก่า คราว พ.ศ. ๒๔๔๕ มีเงินค่าปรับ ๒๔,๕๔๐ บาท และเงินค่าธรรมเนียมผูกปีใหม่ ๕,๖๓๖ บาท ๓๒ อัฐ รวมเป็น ๓๐,๑๗๖ บาท ๓๒ อัฐ เงินจำนวนนี้คิดได้เป็นร้อยละ ๕.๓๕ ของรายได้จากการผูกปีทั้งหมดในมณฑลกรุงเก่าปีนั้น ซึ่งเป็นเงิน ๕๕๗,๒๓๑ บาท^๒

การผูกปีแม้จะมีขึ้นในขอบเขตทั่วประเทศ แต่ก็มีไว้ว่าจะสามารถจัดเก็บเงินได้จำนวนมากทุกเมืองไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนคนเงินในแต่ละเมืองเป็นสำคัญ เมืองที่สามารถจัดเก็บค่าแรงผูกปีได้สูงในระดับต้น ๆ ตามตัวเลขจำนวนคนเงินที่เสียค่าแรงผูกปีคราว พ.ศ. ๒๔๐๔, ๒๔๐๗ และ ๒๔๑๐ ได้แก่ กรุงเทพฯ นครไชยศรี ภูเก็ต ฉะเชิงเทรา จันทบุรี ราชบุรี ชลบุรี สมุทรสาคร เพชรบุรี สมุทรปราการ อัญญา พิษณุโลก ตะกั่วป่า พังงา สมุทรสงคราม ตะกั่วทุ่ง^๓ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการอพยพโยกย้ายของคนเงินมีอยู่เสมอ โดยเฉพาะในหมู่คนเงินรับจ้าง ฉะนั้นบางเมืองอาจจะมีคนเสียค่าแรงผูกปีในแต่ละคราวลดลงหรือเพิ่มขึ้นแตกต่างกันมากเสมอ เช่น การผูกปีเมืองตะกั่วทุ่งในปี พ.ศ. ๒๔๐๔, ๒๔๐๗ และ ๒๔๑๐ มีจำนวนคนที่เสียค่าแรงผูกปีเป็น ๑๖๕ คน, ๑,๕๑๕ คน และ ๒๐๖ คน หรือที่เมืองตะกั่วป่าในกลุ่มปีเดียวกันเป็น ๑,๑๔๑ คน, ๒๐๓ คน และ ๑,๘๖๕ คน^๔ตาม

^๑ หจข., ร.๕ น.๓.๕/๕ บัญชีเงินค่าแรงผูกปีเงินเก็บได้ทั้งสิ้นจำนวน ๓๖๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ หจข., ร.๕ เลขที่ ๑๓๒/๔ เรื่องพระยาตรีพิพัฒน์ขอพระราชทานทำบัญชีผูกปีเงิน.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

ลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในเมืองเดียวกันเหล่านี้ สำหรับการผูกปี้แต่ละคราวแล้ว มีจำนวนคนที่เสียค่าแรงผูกปี้แตกต่างกันมาก แม้จะพิจารณาว่าจำนวนเพิ่มหรือลดน้อยลงนี้อาจจะขึ้นอยู่กับการทำงานของข้าหลวงหรือเจ้าเมืองก็ตาม แต่ก็ไม่น่าจะมีผลให้มีความแตกต่างกันมาก เช่น ถ้าหากไม่มีการลดหรือเพิ่มของคนจีนในเมืองนั้น ๆ มากักว้ย

๓. การนำรายได้ไปใช้จ่าย

เงินได้จากการผูกปี้จนถึงคราว พ.ศ. ๒๔๑๕ มีหลักฐานแสดงให้เห็นถึงการนำรายได้ไปใช้ประโยชน์ในการต่าง ๆ และบางครั้งเมื่อมีการผูกปี้คราวใหม่ ๆ ในประกาศผูกปี้ก็ตี หรือสารตราแจ้งเรื่องผูกปี้ก็ตี ใ้กล่าวถึงการนำเงินผูกปี้คราวก่อนไปใช้ประโยชน์อย่างไรไว้ด้วย ทั้งนี้ น่าจะเป็นไปเพื่อแจ้งให้คนจีนทราบว่ามีการนำเงินไปใช้ประโยชน์จริงและเป็นการชักจูงให้คนจีนเสียเงินตั้ง "ประกาศเงินปี้เงินปีชวคทำถนน" พ.ศ. ๒๔๐๗ กล่าวว่

เงินผูกปี้รายปีประกาศตีตก (พ.ศ. ๒๔๐๔-ผู้เขียน) นั้นได้จ่ายทำถนนเจริญกรุงแลถนนหลวงใหญ่ตลอดลงไปสำเพ็งแลคอกกระบือ แลออกไปกลางทุ่งทางคลองตรงเป็นทางขึ้นไคแล้ว ... ถนนบำรุงเมืองนี้ไม่ได้ใช้เงินปี้เงินเลย ในพระราชทรัพย์พระคลังทั้งสิ้น

เงินปีชวคชกนี้ (พ.ศ. ๒๔๐๗-ผู้เขียน) ได้โปรดให้จ่ายจ้างเงินทำถนนขวางตั้งแต่วัดบวรนิเวศนวิหารลงมาจนริมวังพระเจ้าอนงญาเธอ กรมหลวงเทเวศน์วัชรินทร์ การไคเริ่มขึ้นบ้างแล้ว ถ้าทางนี้เสร็จแล้ว จะโปรดให้จ่ายสร้างถนนลงไป แยกออกกลางและศาลเจ้าพระกาลไชยศรี พระเสื่อเมืองพระทรงเมือง ลงไปจนตะพานตันแล้วจะทำถนนสำเพ็งลงไปจนวัดสัมพันธวงษาราม แลวัดประทุมคงคา แลแวะออกประจวบทางใหญ่เจริญกรุงในที่ควร การทั้งปวงจะไคด้วยเงินผูกปี้ในปีชวคชกนี้ ให้เงินทั้งปวงบรรคาสั่งไคเสียเงินผูกปี้เข้ามาในหลวงทั้งปวง จงยินไคว่า ไคเรียไรสร้างหนทางเจริญกรุงแลถนนทางถนนสำเพ็ง ... ๑

๑ เสียดียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ, "ประกาศเงินปี้เงินปีชวคทำถนน" จ.ศ. ๑๒๒๒, ใน ประชุมกฎหมายประจำศก, ๗ : ๑๓๕-๑๔๐.

จากการประมวลการใช้จ่ายเงินได้จากการผูกปืพบว่า ได้มีการนำเงินไปใช้ในลักษณะที่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมและผลประโยชน์ส่วนพระองค์ ผลประโยชน์ส่วนรวมหรือการสาธารณะนั้น ได้แก่ การขุดคลอง สร้างป้อมปราการต่าง ๆ และสร้างถนน เป็นต้น ส่วนผลประโยชน์ส่วนพระองค์ ได้แก่ การจัดซื้อผ้าไหม การเกี่ยวกับพระราชวังพระนครคีรีที่เมืองเพชรบุรี เป็นต้น ทั้งนี้ด้านการศาสนาด้วย คือ การเกี่ยวกับพระปฐมเจดีย์ เพื่อประมวลและแสดงรายการการนำเงินได้จากการผูกปืไปใช้จ่ายในทางใด จึงนำเสนอในรูปตารางดังนี้

ตารางที่ ๕ แสดงการใช้จ่ายเงินได้จากการผูกปืระหว่างรัชกาลที่ ๒-รัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๓๕๔-๒๔๑๘)

พุทธศักราช	ชื่อเมือง	จำนวนเงิน(บาท)	การใช้จ่ายเงิน	ลักษณะการใช้จ่ายเงิน
๒๓๕๔	นครศรีธรรมราช	ไม่บอก	มีทองคำจากส่วนกลางโปรดเกล้าฯ ให้หักเงินค่าแรงผูกปืเป็นค่าแรงต่อเรือหากมีเงินเหลือจ่ายให้ส่งเข้ากรุง-	เพื่อสาธารณะ
๒๓๘๒	มะเซิงเทรา	๑,๕๕๐	เทพา จ้างทำไร่ไถและโรงตีบน้ำตาล	การส่วนพระองค์
๒๓๘๒	สมุทรปราการ	ไม่บอก	จ้างแรงงานจีนสร้างป้อมเสื่อชอนเล็บ	เพื่อสาธารณะ
	นครเขื่อนขันธ์	ไม่บอก	จ้างแรงงานจีนซ่อมเมืองนครเขื่อนขันธ์	
	ไม่บอก	ไม่บอก	ต่อกำปั่นค้าขายและกำปั่นรบและงานอื่นๆ	เพื่อสาธารณะและส่วนพระองค์

พุทธศักราช	ชื่อเมือง	จำนวนเงิน(บาท)	การใช้จ่ายเงิน	ลักษณะการใช้เงิน
๒๓๘๕	กรุงเทพ	ไม่บอก	จ้างแรงงานจีนชุด คลองผดุงกรุงเกษม สร้างป้อมป้องกัน มิตร ป้อมเปิดป้อม ป้อมอีกเห็นมหา ชอมแซมป้อมและกำ- แพงเมืองสมุทรปรา- การ	เพื่อสาธารณะ
	สมุทรปราการ	ไม่บอก		เพื่อสาธารณะ
๒๔๐๑	นครราชสีมา	๓,๕๖๐	ซื้อผ้าไหม โดยนำเงิน ค่านาปี พ.ศ. ๒๔๐๐ อีก ๑๒,๘๐๐ บาทมา ซื้อถวายรวมเป็นเงิน ๑๖,๓๖๐ บาท	การส่วนพระองค์
๒๔๐๔	กรุงเทพ เพชรบุรี	ไม่บอก ๗,๐๘๔	สร้างถนนเจริญกรุง มีหมายรับสั่งจากสมุห- พระกลาโหมให้ใช้ใน การพระนครคีรีและตึก ตลาด	เพื่อสาธารณะ การส่วนพระองค์
	นครไชยศรี	๒๕,๑๗๒	ข้าหลวงนำส่งผู้รักษา เมืองเพื่อการพระปฐม เจดีย์	การศึกษา
๒๔๐๗	กรุงเทพ	ไม่บอก	จ้างแรงงานจีนสร้าง ถนนขวางตั้งแต่วัดบวร นิเวศวิหารถึงริมวังพระ-	เพื่อสาธารณะ

พุทธศักราช	ชื่อเมือง	จำนวนเงิน(บาท)	การใช้จ่ายเงิน	ลักษณะการใช้จ่ายเงิน
	เพชรบุรี	๘,๓๐๒	เจ้านองยาเชอ กรมหลวงเทเวศน์ วัชรินทร์ สร้าง ถนนตั้งแต่หอกลอง และศาลเจ้าพระ- กาลไชยศรี พระ เสื่อเมือง พระทรง เมือง สร้างถนน ลำเพ็ญไปถึงวัดสัม- พันธวงษารามและ วัดประทุมคงคา แล้ว ออกถนนเจริญกรุง	มีหมายรับสั่งจากสมุห การส่วนพระองค์ พระกลาโหมให้ใช้ใน การพระนครคีรีและตึก ตลาด
	นครชัยศรี	๒๑,๘๗๖	ข้าหลวงนำส่งผู้รักษา เมืองเพื่อใช้ในการพระ ปฐมเจดีย์	การศาสนา
๒๔๑๐	พิษณุโลก	๘๐๐	ใช้สร้างศาลากลาง เมืองพิษณุโลก (เงิน เต็ม ๒,๖๔๔ บาท)	เพื่อสาธารณะ
	เพชรบุรี	๓,๘๘๒	ข้าหลวงว่าสมุหพระ กลาโหมให้ใช้ทำการ พระนครคีรีและตึก ตลาด	การส่วนพระองค์

พุทธศักราช	ชื่อเมือง	จำนวนเงิน(บาท)	การใช้จ่ายเงิน	ลักษณะการใช้เงิน
	นครชัยศรี	ไม่บอก	ข้าหลวงนำส่งผู้ รักษาการเมือง เพื่อใช้ในการ พระปฐมเจดีย์	การทาสนา
๒๔๑๕	ฉะเชิงเทรา	ไม่บอก	ซุกคลองทำไซ้	เพื่อสาธารณะ

ที่มา หมาย., ร.๒ เลขที่ ๕ ท้องตราเรื่องไต่ถามอบเหล็กหมั่นเรือให้พระยานครา กุม
ออกมาและให้จ่ายเงินผูกบัญชีมือเงินเป็นค่าแรงทำขวัญ จ.ศ. ๑๑๗๓
(พ.ศ. ๒๓๕๔), ร.๓ เลขที่ ๑๕ บัญชีชำระเงินภาษีโรงงานน้ำตาด
ทรายพระยาวิเศษณ์ ขุนศรีบริบูรณ์ จ.ศ. ๑๒๐๑
ทจข., ร.๔ กท.๕ การกรรว่าด้วยให้ ซวหลวง
เจ้าเมืองกรมการ] ^{ผูกบัญชีมือเงิน}
จ.ศ. ๑๒๑๗ หน้า ๑๕๕.

หมาย., ร.๔ เลขที่ ๔๑ คัดบอกพระยานครราชดีมา จ.ศ. ๑๒๒๐
เสถียร ลายลักษณ์และคนอื่นๆ, "ประกาศเงินนี้ไปทั่วทุกหน" ในประชุมกฎ-
หมายประจำทศ (พระนคร; โรงพิมพ์เกลิเม็ค, ๒๔๗๕, ๓: ๑๓๕-
-๑๔๐.

หมาย., ร.๕ เลขที่ ๑๗๖/๔ โบบอกเรื่องพระพระยาพิพัฒน์ขอพระราชทานทำ
บัญชีผูกบัญชีมือเงิน
(เอกสารเรื่องนี้ หอสมุดควชิรญาณจัดไว้ในเอกสารรัชกาลที่ ๕ แต่ มีต่างๆ ที่
ระบุไว้ในเอกสารเป็นอยู่ในรัชกาลที่ ๔ คือ พ.ศ. ๒๔๐๔, ๒๔๐๗, และ ๒๔๑๐):
เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่นๆ, "ประกาศผูกบัญชีมือเงินชาวอัฐศก" ใน ประชุม
กฎหมายประจำทศ (พระนคร โรงพิมพ์เกลิเม็ค, ๒๔๗๕), ๕: ๑๕๐.

ประมวลการใช้จ่ายเงินที่ได้จากการผูกปี่ นอกจากนี้จะชี้ให้เห็นว่ามีการ
 ใช้จ่ายเพื่อก่อประโยชน์ในรูปใดและเพื่อใครแล้ว ยังช่วยให้ทราบอีกว่าข้อกำหนด
 ในการส่งเงินสู่ส่วนกลางเป็นงวด ๆ และห้ามนำไปใช้ในราชการอื่นนั้น ในทาง
 ปฏิบัติแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป บ่อยครั้งที่มีการส่งเงินจากส่วนกลางให้นำเงินได้ไป
 ใช้จ่ายเพื่อการต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องส่งเข้าส่วนกลางก่อน หรือในบางกรณีเข้าหลวง
 เพียงแต่แจ้งให้ส่วนกลางทราบเท่านั้น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นชัดว่า รายได้จากการ
 ผูกปี่ซึ่งเรียกเก็บจากคนจีนแทนการเกณฑ์แรงงานมารับราชการนั้นไม่ได้นำไปใช้จ่าย
 เกี่ยวกับการพระนครหรือการที่ใช้แรงงานเสมอไป บางครั้งเป็นการส่วนพระองค์ด้วย
 อยากรู้ก็ เงินได้บางส่วนกลับคืนสู่มือของคนจีนในภายหลังในรูปของเงินค่าจ้าง
 แรงงาน เปรียบดังคำพังเพยที่ว่า "อุ้ยยายซื้อขนมยาย" นั่นเอง ส่วนระยะหลังคือ
 ในช่วงการปฏิรูปการคลังของประเทศ เงินได้ส่งเข้าสู่คลังทั้งหมด ประกอบกับการ
 ใช้จ่ายเงินขึ้นอยู่กับงบประมาณแผ่นดิน ประโยชน์โดยตรงที่เกิดจากเงินได้จากการ
 ผูกปี่จึงไม่ปรากฏให้เห็น เช่นแต่เดิม

ข. ผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับทางอ้อม

นอกเหนือจากเงินรายได้ซึ่งเป็นผลโดยตรงตามวัตถุประสงค์ในการผูกปี่แล้ว
 ทางราชการยังมีผลที่ได้ในลักษณะอื่นอีก ดังนี้

๑. การทราบยอดจำนวนคนจีน

ก่อน พ.ศ. ๒๔๔๑ เมืองไทยยังไม่มี การสำรวจสำมะโนครัวประชากรอย่าง
 มีหลักเกณฑ์แน่นอน^๑ รัฐบาลจะทราบจำนวนไพร่พลเมืองได้ก็โดยอาศัยบัญชีหรือทะเบียน
 เลกซึ่งมักมีการชำระพร้อมทั้งสักข้อมือไพร่ในต้นรัชกาลต่าง ๆ^๒ เท่านั้น เพราะฉะนั้น

^๑พระยามหาอำมาตยาธิบดี, "เรื่องมหาดไทย", ใน สภาพเมื่อแรก
สถาปนากระทรวงมหาดไทย, (กระทรวงมหาดไทยพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราช
 ทานเพลิงศพพระยารามราชภักดิ์, ๒๔๑๕), หน้า ๑๔๔.

^๒อัญชลี สุสาย์ยันต์, "การเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่ . . .," หน้า ๑๐๕.

การลักขโมยไฟรั้นทะเลเบียนเลกจึงเป็นประโยชน์ในอีกทางหนึ่ง กรณีของ
การผูกปี้ในแต่ละคราวก็เช่นกัน เพราะได้ช่วยให้รัฐบาลทราบจำนวนคนจีน และ
ครอบครัว ตลอดจนรวมถึงจำนวนคนจีนที่เสียค่าแรงผูกปี้จริง ดังนี้

ก) จำนวนคนจีนและครอบครัว

ก่อนการผูกปี้แต่ละคราวมีข้อกำหนดให้ผู้ปกครองตามเมืองต่าง ๆ สำนวจ
และทำบัญชีรายชื่อคนจีนประเภทต่าง ๆ ซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองนั้น ๆ เพื่อยื่นต่อข้าหลวง
ที่ออกไปอำนวยความสะดวกผูกปี้ เมื่อการผูกปี้เสร็จสิ้นลง ข้าหลวงหรือผู้ว่าราชการเมืองต้อง
ส่งบัญชีรายชื่อนี้กราบบังคมทูลให้พระมหากษัตริย์ทรงทราบพร้อมกับบัญชีจำนวนเงินที่เสีย
ค่าแรงผูกปี้ หลักฐานเอกสารในรัชกาลที่ ๓ แสดงให้เห็นว่าบัญชีรายชื่อคนจีนนี้มีรายละเอียด
ละเอียดเกี่ยวกับชื่อภรรยาและจำนวนบุตรของคนจีนด้วย แม้ในระยะหลังจะไม่พบ
หลักฐานในลักษณะดังกล่าวอีก แต่ข้อกำหนดเรื่องการสำรวจคนจีนก็ยังมีอยู่ในสารตรา
แจ้งเรื่องการผูกปี้เสมอ ดังนั้นการผูกปี้คราวหนึ่ง ๆ จึงเป็นโอกาสในการสำรวจ
และรวบรวมจำนวนเงินทั่วประเทศ และนับว่าเป็นไปอย่างสม่ำเสมอตามกำหนดระยะเวลา
เวลาการผูกปี้แต่ละคราว ต่อมาเมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะผูกปี้เงินแล้ว
การสำรวจคนจีนเช่นในลักษณะแรกจึงเปลี่ยนไปเป็นการสำรวจเฉพาะคนจีนที่เสียค่า
แรงผูกปี้เพื่อกำหนดวันเสียเงินเท่านั้น

นอกจากนี้การที่กงสุลชาติต่าง ๆ ยื่นบัญชีคนจีนในบังคับของตนตามที่ทาง
การไทยขอไปให้แจ้งในการผูกปี้แต่ละคราวนั้น ย่อมเป็นการรวบรวมจำนวนและราย
ชื่อคนจีนในบังคับต่างชาติในเมืองไทย ตลอดทั้งใช้เป็นหลักฐานในการตรวจสอบเมื่อ
มีการอ้างตนเป็นคนจีนในบังคับของต่างชาติด้วย อย่างไรก็ตาม กงสุลชาติต่าง ๆ
ก็ไม่ได้ปฏิบัติตามเสมอไป

ข) จำนวนคนจีนที่เสียค่าแรงผูกปี้

หลักฐานเท่าที่ค้นพบเกือบทั้งหมดมีรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนเงินและ
จำนวนคนจีนที่เสียเงินไม่สมบูรณ์ บัญชีแสดงจำนวนคนจีนที่เสียเงินและจำนวนเงิน
ทุกเมืองที่สมบูรณ์มีอยู่เพียงไม่กี่คราวของการผูกปี้ กระนั้นก็ต้องตรวจสอบเกี่ยวกับ

ยอดรวมที่ถูกต้อง เป็นต้นว่า บัญชีการผูกปีคราว พ.ศ. ๒๔๐๔ มียอดรวมไว้ ๖๒,๗๓๕ คน^๑ แต่เมื่อตรวจสอบรายละเอียดในบัญชีพบว่ายอดรวมจริงเป็น ๗๑,๐๓๑ คน ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะความผิดพลาดในการคำนวณ ส่วนหลักฐานสมัยรัชกาลที่ ๕ นับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ มีปรากฏจำนวนเงินผูกปีไม่ครบถ้วนทุกมณฑลที่มีการผูกปี และโดยทั่วไปมักแสดงเพียงจำนวนเงินไค้สุทธิจากการผูกปีซึ่งยากแก่การประเมินหาจำนวนคนจีนที่เสียเงินจากจำนวนเงิน เพราะจำนวนเงินไค้เหล่านั้นรวมรายได้จากค่าปรับและอื่น ๆ ไว้ด้วย ดังนั้นจึงแสดงจำนวนคนจีนที่เสียค่าแรงผูกปีได้เพียงบางปี ดังนี้

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑พจน., ร.๕ เล่มที่ ๑๗๒/๔ เรื่องพระยาภริพัชฌนขอพระราชทาน
ทำพยานชี้ผูกปีจีน.

ตารางที่ ๖ แสดงจำนวนคนจีนที่เสียค่าแรงผูกปีเฉพาะปีที่มีตัวเลขค่อนข้างสมบูรณ์

ผูกปีคร่าว พ.ศ.	จำนวนเงินผูกปี	หมายเหตุ
๒๔๐๔	๓๑,๐๓๑	ขาดจำนวนเงินผูกปีในเมืองที่ปกติมีเงินผูกปีมากคือ นครไชยศรี ซึ่งปี ๒๔๐๔ และ ๒๔๐๗ มี ๖,๒๕๓ คนและ ๕๕๕๔ คนตามลำดับ
๒๔๐๗	๖๘,๓๒๕	
๒๔๑๐	๕๒,๔๕๐	
๒๔๒๔	๗๓,๓๘๓	ขาดจำนวนเงินผูกปี ... คือ ภูเก็ตซึ่งปี ๒๔๐๔, ๒๔๐๗ และ ๒๔๑๐ มี ๖,๑๒๔ คน, ๗,๐๐๒ คน และ ๕,๑๓๘ คนตามลำดับ
๒๔๓๑	๕๓,๖๔๒	ขาดจำนวนเงินผูกปี ... คือ กรุงเทพฯ ซึ่งปี ๒๔๐๔, ๒๔๐๗, ๒๔๒๔ และ ๒๔๓๑ มี ๒๒,๒๑๗ คน, ๒๐,๕๖๕ คน, ๑๔,๐๘๕ คน, ๒๖,๐๐๖ คนและ ๓๕,๕๗๐ คนตามลำดับ
๒๔๓๔	๗๑,๑๗๗	
๒๔๔๖	๑๘๖,๗๕๓	เป็นตัวเลขรวม ๘ มณฑลคือ กรุงเทพฯ กรุง- เกา ปราจีนบุรี ราชบุรี นครชัยศรี นคร- สวรรค์ พิษณุโลก นครราชสีมา และจันทบุรี.
๒๔๔๘	๒๐๑,๒๕๔	เป็นตัวเลขรวม ๘ มณฑลเช่นกับปี ๒๔๔๖
๒๔๕๒	๒๑๕,๑๑๘	เป็นตัวเลขจำนวนคนจีนที่เสีย <u>เงินค่าราชการ</u> ซึ่งหักเก็บแทนค่าแรงผูกปีที่ยกเลิกไป

ที่มา หวญ., ร.๕ เลขที่ ๑๗๒/๘ เรื่องพระยาตรีพิพัฒน์ขอพระราชทานทำ บัญชีผูกปีจีน

หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๒ เรื่องผูกปีขอมือเงินจำนวนปีชาวสัมฤทธิ์ (จ.ศ. ๑๒๔๗, ๑๒๕๐), ร.๕ ค.๑๓/๕ บัญชีนามเมืองแล ชื่อข้าหลวงผูกปีขอมือเงิน และ ร.๕ ม.๒๔.๒/๕๓ บัญชีเงินค่า แรงเงินเก็บได้ในจำนวนสัก ๑๑๒ สัก ๑๒๕ สัก ๑๒๘.

ส่วนจำนวนคนจีนที่ได้รับการยกเว้นก็มีปรากฏในบางปี ซึ่งจำนวนตัวเลขอาจแสดงจำนวนของคนจีนในบางสถานะในสังคมไทยได้ เป็นคําน่า ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ เฉพาะในมณฑลกรุงเทพฯ มีจีนที่ได้รับการยกเว้นผูกปี้รวม ๒,๒๗๔ คน โดยแยกประเภทดังนี้

จีนที่รับราชการในกระทรวงต่าง ๆ	๕๔๕ คน
จีนเจ้าภานายอากร	๖๐ คน
จีนที่เป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน	๒๒๕ คน
จีนที่เป็นคนรับใช้ในสถานทูตและกงสุลต่างประเทศ	๕๕ คน
จีนที่มีอายุเกินกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๖๖๓ คน
จีนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปีลงมา	๕๕๑ คน
จีนพิการและทุพพลภาพ	๔๗ คน

ค) การนำขอรวมจำนวนจีนผูกปี้มาเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาการกระจายตัวของคนจีนในเมืองไทย

จำนวนคนจีนผูกปี้ที่มีอยู่แม้จะไม่ได้ให้ตัวเลขจำนวนคนจีนในเมืองไทยทั้งหมด แต่ก็ เป็นจำนวนคนจีนที่มีอยู่จริงในช่วงเวลานั้น ๆ ประกอบกับอายุของคนจีนที่เสียค่าแรงผูกปี้ตามที่กำหนดเป็นวัยฉกรรจ์หรือวัยทำงาน ตลอดทั้งเป็นวัยของคนมีครอบครัว ซึ่งอาจใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาบางกรณีได้ จึงได้พิจารณานำตัวเลขขอรวมจำนวนคนจีนผูกปี้ในบางคราวมาเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาการกระจายตัวของคนจีนในเมืองไทยว่าเมืองใดมีคนจีนอาศัยอยู่มาก และในส่วนของประเทศที่มีคนจีนกระจายตัวกันอยู่มาก เช่น ภูเก็ต และนครไชยศรี อีกทั้งเป็นระยะเวลาที่อยู่ในช่วงของการปกครองแบบเคม ซึ่งกลุ่มเมืองในเขตต่าง ๆ ขึ้นสังกัดอยู่ต่างกรมกัน อันช่วยให้สะดวกในการพิจารณาศึกษา

๑ หจข., ร.๕ ก.๑๓.๑/๘ บัญชีที่ได้รับตัวอนุญาตยกเว้นไม่ต้องผูกปี้
ในมณฑลกรุงเทพฯ ร.ศ. ๑๒๒.

การศึกษาจะนำเสนอในรูปแบบของตารางในสองลักษณะ คือ ตารางแรก เป็นตารางแสดงจำนวนคนจีนเสียค่าแรงผูกปีทั้งหมด โดยแยกตามเขตการปกครอง ของกรมต่าง ๆ และกรุงเทพฯ ส่วนตารางที่สองคิดเทียบเป็นอัตราส่วนร้อยละ ของเขตการปกครองกรมต่าง ๆ กับจำนวนคนจีนผูกปีทั้งหมด ดังนี้

ตารางที่ ๓ จำนวนคนจีนที่เสียเงินผูกปีตามเมืองในสังกัดกรมต่าง ๆ และกรุงเทพฯ
พ.ศ. ๒๔๐๔ และ ๒๔๐๗

พ.ศ.	หัวเมืองในสังกัดกรมต่าง ๆ				กรุงเทพ	รวมทั้งหมด
	กรมมหาดไทย	กรมพระกลาโหม	กรมท่า	รวม		
๒๔๐๔	๑๓,๓๘๖	๑๖,๕๔๓	๑๘,๘๓๕	๔๘,๘๖๔	๒๒,๒๑๗	๗๑,๐๘๑
๒๔๐๗	๑๒,๑๘๔	๑๘,๒๑๘	๑๗,๕๕๗	๔๗,๙๖๐	๒๐,๔๖๘	๖๘,๓๒๘
รวม	๒๕,๕๗๐	๓๔,๗๖๑	๓๖,๓๙๒	๙๖,๖๑๔	๔๒,๖๘๕	๑๓๙,๒๙๙

ที่มา หวญ., ร.๕ เลขที่ ๑๓๒/๘ เรื่องพระยากรวิพัฒน์ขอพระราชทานท่วยาญชี่
ผูกปีจีน

หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๑ คัดปีผูกปีได้ตามรายเทศไม่หักสิบลด

หมายเหตุ จำนวนคนจีนนี้บวกขึ้นใหม่ตามรายเมืองต่าง ๆ ที่ปรากฏในบัญชี

ตารางที่ ๔ แสดงจำนวนร้อยละของคนจีนที่เสียเงินผูกปีตามเมืองในสังกัดกรมต่าง ๆ
และกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๐๔ และ ๒๔๐๗

พ.ศ.	หัวเมืองในสังกัดกรมต่าง ๆ				กรุงเทพ	รวมทั้งหมด
	กรมมหาดไทย	กรมพระกลาโหม	กรมท่า	รวม		
๒๔๐๔	๑๘.๘๖	๒๓.๒๘	๒๖.๕๗	๖๘.๗๒	๓๑.๒๘	๑๐๐
๒๔๐๗	๑๗.๘๓	๒๖.๖๖	๒๕.๕๕	๗๐.๐๘	๒๙.๕๖	๑๐๐
รวม	๑๘.๓๕	๒๔.๙๘	๒๖.๐๖	๖๘.๓๘	๓๐.๖๒	๑๐๐

จากตารางข้างต้นอาจสรุปได้ดังนี้

๑) กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีคนจีนอาศัยอยู่มากที่สุด เพราะหัวเมืองในสังกัดแต่ละกรมนั้นแม้จะรวมคนจีนในเขตปกครองของแต่ละกรมซึ่งมีเมืองอยู่ในสังกัดจำนวนมากก็ตาม อัตราส่วนร้อยละเฉลี่ยของแต่ละสังกัดก็ยังมีจำนวนน้อยกว่ากรุงเทพฯ เพียงเมืองเดียว

๒) เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้วพบว่าคนจีนกระจายอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ รวมแล้วมากกว่าอยู่ในกรุงเทพฯ คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๓๘ ของเงินทั้งหมด

๓) ในบรรดาหัวเมืองขึ้นสังกัดกรมต่าง ๆ นั้น หัวเมืองขึ้นกรมท่ามีคนจีนอาศัยอยู่มากที่สุดรองลงมาเป็นหัวเมืองขึ้นกรมพระกลาโหม ส่วนหัวเมืองขึ้นมหาดไทยมีจำนวนน้อยที่สุด

๔) เมื่อพิจารณาสภาพที่ตั้งของกรุงเทพฯ และกรมท่าซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันแล้ว อาจสรุปได้ว่าอาณาบริเวณนี้มีคนจีนกระจายตัวอยู่มากที่สุดกว่าบริเวณอื่น ๆ

อย่างไรก็ดี การศึกษาและพิจารณาในหัวข้อนี้เป็นเพียงการประมาณเท่านั้น เพราะในแต่ละหัวเมืองนั้น คนจีนที่เสียค่าแรงผูกปี้มีทั้งที่เป็นเงินที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้น ๆ เป็นการแน่นอนและเป็นเงินที่มีการเปลี่ยนแปลงและโยกย้ายเสมอ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะอาชีพที่ต้องเดินทางระหว่างเมือง เช่น พ่อค้าหรือเป็นเพราะการเดินทางออกนอกประเทศไปทำให้จำนวนคนจีนเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

๒ รายได้ประเภทอื่นอันสืบเนื่องมาจากการผูกปี้

เงินได้จากการผูกปี้ตามปกติแล้วย่อมเก็บได้จากคนจีนในสองอัตราคือ ๔ บาทหรือ ๖ บาท แม้จะได้กำหนดอัตราให้เสียไว้ เช่นนี้ก็ตาม ก็ยังมีคนจีนบางพวกที่รู้สึกว่าเป็นการน่าละอายและเสื่อมเกียรติที่จะต้องเสียเงินแทนการเกณฑ์แรงงานเสมือนเงินทั่วไป เช่นมีความรู้สึกที่ว่า "ตนเป็นผู้บังคับบัญชาทรัพย์สินสมบัติ แต่ไม่ประสงค์ให้มีหน้ามิตาดีกว่าเงินสามัญ"^๑ เพื่อคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ การ

^๑ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์กราบทูลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี (ผู้สำเร็จราชการ) ๑๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๖.

ผูกปี้คราว พ.ศ. ๒๔๔๐ จึงมีการกำหนดจำนวนเงินพิเศษอัตราใหม่ขึ้นสำหรับคนจีน
ที่ไม่ประสงค์จะเสียเงินค่าแรงผูกปี้ในสองอัตราเดิมและเรียกเงินที่เก็บตามอัตรา
ใหม่นี้ว่าเป็นเงินช่วยราชการ โดยผู้เสียเงินในอัตราใหม่นี้จะได้รับหนังสือสำคัญ
หรือ "ตั๋วพิเศษ"^๑ และได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียค่าแรงผูกปี้อีก อันเป็นผลให้คน
จีนที่มีฐานะทางการเงินดีนั้นนิยมเสียเงินช่วยราชการกันมาก^๒ อย่างไรก็ตาม แม้เงิน
ไค่พวกนี้จะไม่เรียกว่าเป็นเงินเสียค่าแรงผูกปี้ แต่ก็คือเงินที่ต้องเสียเพื่อยกเว้นการ
เสียเงินในลักษณะที่เป็นการเสียเงินแทนการเกณฑ์แรงงานนั่นเอง ดังคำกล่าวที่ว่า
"เป็นแต่สิ่งให้ยก โดยอุบายให้เห็นเป็นยก แต่ที่แท้ก็ผูกปี้เอง"^๓

จำนวนเงินตามกำหนดใหม่นี้กำหนดไว้เพียงจำนวนเงินที่ต้องเสียค่าสุด
ทำให้คนจีนเสียเงินมากกว่ากำหนดไว้มากเท่าใดก็ได้ กล่าวคือ การผูกปี้คราว พ.ศ.
๒๔๔๐ กำหนดไว้ ๑๐ บาท^๔ ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติลักษณะผูกปี้ขึ้นในปี พ.ศ.
๒๔๔๓ จำนวนเงินนี้จึงลดต่ำลง โดยกำหนดไว้ว่า "เกินกว่าจำนวนที่จะต้องเสียค่า
แรงรับตั๋วสำคัญ"^๕ ซึ่งก็คือเกินกว่าอัตรา ๖ บาท ๓๒ อัฐ การเสียเงินประเภทนี้

^๑ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย
กราบทูลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี, ๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๗.

^๒ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย
กราบทูลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี, ๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๗.

^๓ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์กราบทูล
พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี, ๑๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๖.

^๔ หจข., ร.๕ ม.๕.๑/๑ ข้าหลวงมณฑลพิษณุโลกทูลพระเจ้าน้องยา-
เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ, ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๘.

^๕ พระราชบัญญัติลักษณะผูกปี้จีน ร.ศ. ๑๑๘ ฎในภาคผนวก ฉ.

ไม่ได้กำหนดว่าจะต้องเสียในปีที่มีการผูกปีเท่านั้น อาจเสียเงินในปีอื่นได้ แต่ต้องภายในช่วงระยะเวลา ๓ ปีของการผูกปีคราวหนึ่ง ๆ จึงจะได้รับการยกเว้นผูกปีในคราวนั้น การเปิดโอกาสให้คนจีนเสียเงินช่วยราชการนี้ โดยทั่วไปแล้วทางราชการจะประกาศโครงการก่อสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อชักชวนให้คนจีนร่วมบริจาคเงินช่วยราชการ ซึ่งโครงการดังกล่าวก็คือ โครงการของรัฐบาลที่กำหนดไว้ในงบประมาณแผ่นดินอยู่แล้ว ดังกรณีการผูกปีคราว พ.ศ. ๒๔๕๐ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ กราบบังคมทูลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี (ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์) ว่า

ตามที่อนุญาตยกครั้งนี้ เพื่อประสงค์จะให้จีนผู้ที่มีทรัพย์ไม่มีความโหมหนัส แลเงินนั้นก็มิขาดกลับไ้มากขึ้นอีก เหตุว่าถ้าผู้ใดรักยศก็จะต้องรีบร้อนออกเงินช่วยราชการเพื่อไม่ให้ต้องผูกปีแมแต่อย่างน้อย ๑๐ บาทตามกำหนดที่อนุญาตนั้นก็มากกว่าที่จะไต่จากผูกปีอยู่แล้ว แลเงินอันแห่งอุบายอันนี้ ไ้มีครบถ้วนไปถึงชาวหลวงเทศาภิบาลใหญ่การที่จะสร้างตามที่มีในงบประมาณ เช่นสายโทรเลขเป็นต้น ออกชักชวนให้ช่วย ไ้เงินช่วยเหลือ ให้ใช้ในการนั้น หักงบประมาณเงินจ่ายในสิ่งนั้นเท่าจำนวนไ้ดลักใช้เป็นเงินผูกปี ทางการไ้จัดให้ค่าเงินอย่างนี้ ทุก ๆ มณฑล^๒

การเสียเงินช่วยราชการประเภทนี้ ปรากฏว่าไม่ใช่มีแต่เพียงคนจีนที่ต้องเสียเงินค่าแรงผูกปีเช่นพ่อค้าเท่านั้น คนจีนที่ได้รับการยกเว้นผูกปีเช่นจีนขุนนางก็มีส่วนในการเสียเงินประเภทนี้ด้วย เช่น การผูกปีคราว พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่เมืองฉะเชิงเทรามีคนจีนออกเงินช่วยราชการ ๕๔ คน เป็นจีนขุนนางเสีย ๒๔ คน และบางคนบริจาคถึง ๑,๒๐๐ บาท^๓ กลอุบายของทางราชการเพื่อคลี่คลายภาวะหรือความรู้สึก

^๑ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมธิศรราชหฤทัย กราบทูลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี, ๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๓.

^๒ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ กราบทูลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี, ๑๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๖.

^๓ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๕ ชื่อผู้ออกเงินช่วยราชการแผ่นดินแขวงเมืองฉะเชิงเทรา ร.ศ. ๑๑๖.

เสื่อมเกียรติของคนจีนที่ต้องเสียค่าแรงผูกปี้บางพวก จึงทำให้ได้รับเงินเพิ่มมากขึ้น
ทั้งจากเงินที่ต้องเสียค่าแรงผูกปี้และเงินที่รับการยกเว้น

เงินช่วยราชการประเภทนี้นับว่าเป็นหนทางหนึ่งที่รัฐบาลจะได้รับประโยชน์
จากคนจีน และเงินที่ได้นี้ได้อีกประโยชน์เป็นรูปเป็นร่างให้เห็นได้ เนื่องจากเป็นโครงการ
ที่กำหนดเอาไว้แล้ว อีกทั้งต้องทำให้ปรากฏแก่คนจีนที่เสียเงินเหล่านี้ ตัวอย่างของ
เงินช่วยราชการประเภทนี้ ได้แก่ "พวกกรมการจีนแลจีนผู้ดี"^๑ ในเมืองฉะเชิงเทรา
ได้ออกเงินช่วยราชการจำนวนรวมประมาณ ๕,๖๐๐ บาท เพื่อสร้างที่ว่าการเมืองใน
การผูกปี้คราว พ.ศ. ๒๔๔๐ และในการผูกปี้คราว พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้ออกเงินช่วยราชการ
เพื่อสร้างที่ทำการเมืองอีกหลังหนึ่งเป็นเงินจำนวน ๖,๕๓๘ บาท^๒ การกำหนดเงินช่วย
ราชการไว้จึงเป็นประโยชน์สำหรับรัฐบาล ๒ ทางคือ ในทางแรกได้รับเงินจากคนจีน
บางพวกเพิ่มมากขึ้น ในอีกทางหนึ่งเป็นการเปิดทางให้แก่คนจีนที่ไม่ต้องการเสียค่า
แรงผูกปี้เหมือนคนจีนอื่น ๆ

ส่วนเงินได้อีกประเภทหนึ่งที่สืบเนื่องมาจากการผูกปี้ คือเงินค่าธรรมเนียม
ในการออกหนังสือคุมตัวและผูกปี้ ซึ่งมีขึ้นในคราวประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะผูกปี้จีน
พ.ศ. ๒๔๔๓ หนังสือประเภทนี้จะแสดงความหมายว่าเป็นคนในบังคับไทยและไม่ต้อง
เสียค่าแรงผูกปี้^๓ จึงเป็นประโยชน์ต่อคนจีนบางพวก เช่นพ่อค้าที่ต้องการความสะดวก
ในการประกอบอาชีพ ค่าธรรมเนียมที่เก็บจากคนจีนที่ขอรับหนังสือประเภทนี้เป็นเงิน

^๑ หจข., ร.๕ ม.๒.๑๔/๓๕ จกหมายรายวันเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
ไปตรวจราชการเมืองชลบุรี เมืองฉะเชิงเทรา, มกราคม ร.ศ. ๑๑๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ หจข., ร.๕ ค.๑๓.๑/๗ รายงานการเก็บเงินค่าแรงผูกปี้ขอมือจีน
ร.ศ. ๑๑๕.

๑๖ บาท ๒๐ อัฐ ซึ่งเป็นส่วนที่เพิ่มเงินไว้ให้แก่รัฐบาลอยู่บ้าง เช่นในคราวผูกปี พ.ศ. ๒๔๔๓ มีคนจีนขอรับหนังสือดังกล่าว ๕๒๖ คนเป็นเงิน ๖,๕๓๗ บาท ๔ อัฐ

๓. เงินที่ผูกปีเท่ากับมีเครื่องยืนยันว่าเป็นเงินในบังคับไทย

ผลได้ทางอ้อมจากการผูกปีอีกประการหนึ่งก็คือ การใช้เป็นเครื่องช่วยในการตรวจสอบหรือยืนยันว่าจีนคนใดเป็นคนจีนในบังคับไทย ทั้งนี้มีเหตุมาจากปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ไทยให้แก่ชาติต่าง ๆ ส่งผลให้กงสุลชาติต่าง ๆ เหล่านั้นสามารถให้ความคุ้มครองคนในบังคับของตนได้ และทำให้คนในบังคับต่างชาติได้รับสิทธิพิเศษเช่น ได้รับการยกเว้นไม่ต้องขึ้นศาลไทยเมื่อเกิดคดีความ และสำหรับคนจีนในบังคับต่างประเทศแล้วก็ได้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียค่าแรงผูกปี เป็นต้น สิทธิพิเศษที่คนในบังคับต่างประเทศได้รับภายใต้การคุ้มครองของกงสุลต่างประเทศนั้นทำให้คนจีนมักอ้างตัวเป็นคนในบังคับต่างชาติ หรือสมัครเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติทั้งที่ไม่ได้เป็นคนจีนที่เคยอยู่อาศัยในดินแดนอาณานิคมหรือรัฐในอารักขาของชาตินั้นมาก่อน โดยทั่วไปเป็นการยากสำหรับรัฐบาลอยู่แล้วที่จะตรวจสอบประวัติของจีนเหล่านั้นได้ กระนั้นก็ตามก็มีความพยายามที่จะตรวจสอบสถานภาพที่แท้จริงของคนจีนที่อ้างตนเหล่านี้ โดยพิจารณาว่าเป็นคนจีนที่เคยผูกปีหรือเกิดในเมืองไทยหรือไม่ เพื่อทางไทยจะได้ใช้อ้างกับกงสุลต่างประเทศได้ว่า จีนบุคคลที่อ้างตนหรือที่กงสุลอ้างว่าเป็นคนในบังคับของตนนั้นเป็นคนจีนในบังคับของไทย ดังเช่นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๕ กงสุลฮอลันดาอ้างว่าจีนโคขุนลงเป็นคนในบังคับของตน ทางไทยได้มีจดหมายแจ้งให้กงสุลฮอลันดาทราบว่าจีนโคขุนลงเป็นคนในบังคับไทย เพราะจีนโคขุนลงให้การว่าเป็นเงินผูกปี^๑

^๑ หจข., ร.๕ น.๔.๗/๑ หลวงอาณัติรากรทูลพระเจ้านั่งลงยาเชอกรมขุนสมมตอมรินทร์, ๒ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๐.

^๒ หจข., ร.๕ กห.๖๕ หนังสือเจ้าพระยาพลเทพเกษตราธิบดีว่าการแทนสมุหกลาโหมถึงพระยาสุรินทรไชยผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรี, หน้า ๓๖.

^๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุพระราชาภิเษกวัน, ภาคที่ ๑๑. (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๔), หน้า ๒๐๐.

งานจริง และเงินที่ได้เหล่านี้ก็มีให้นำไปใช้เพื่อการสาธารณะเสมอไป เพราะมีการนำไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนองค์พระมหากษัตริย์ด้วย ผลที่ได้ยินยอมเป็นการสอดคล้องกับหลักเกณฑ์และระเบียบวิธีการในการผูกปี้ซึ่งเป็นการดำเนินการเพื่อจัดเก็บเงินโดยตรง ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ อย่างไรก็ตาม แม้ผลประโยชน์หลักของการผูกปี้คือเงินตรา แต่เมื่อนำเงินได้นี้ไปเปรียบเทียบกับรายได้แผ่นดินทั้งหมดแล้ว รายได้จากการผูกปี้ไม่ได้เป็นรายได้สำคัญของรัฐบาลแต่อย่างใด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย